

ÖRÖKSÉG

2010. MÁJUS
XIV. ÉVFOLYAM
5. SZÁM

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRATA ■ WWW.KOH.HU

TARTALOM

JEGYZET

Szentendrei eszmecsere /Nagy Zoltán2

NAPIRENDEN

Szentendrei Nyilatkozat.....3

Beszámoló az Észak-magyarországi Iroda

2009. évi műemlék-felügyeleti munkájáról.....4

FÓRUM

Szlovák-magyar konferencia Füleken

/Agócs Attila.....10

Végvárklaszter Dél-Szlovákiában /Agócs Attila 11

Drégely-vár régészeti kutatásának eredményei
és állagvédelmi munkái /Majcher Tamás12

Három északi várunk sorsa
az elmúlt két évtizedben /Tomka Gábor.....14

FIGYELŐ

Feltámad Lovasberény /Özvegy Györgyi.....16

Volt egyszer egy cipőbolt /Opra Zsuzsa17

A portré, mint irodalmi műfaj

/Kőszeghy-Puska Ildikó18

MŰHELY

A Gizella és a Rudolf-szárny Gödöllőn

/Szebeni Nándor20

Festőrestaurálás és díszítőfestés

a Királyi Kastélyban /Seres András22

PANORÁMA

Az orgonaépítő /Végh Antal.....24

A Müntzberger-gyűjtemény

/Bugár-Mészáros Károly.....25

Ablakoló /Várallyay Réka26

PRO MEMORIA

Kékgolyó, vagy zöld golyó /Trogmayer Ottó.....27

Szentendrei eszmecsere

E számunk szerzői

AGÓCS ATTILA *régész,*
Füleki Vármúzeum, igazgató
 BUGÁR-MÉSZÁROS KÁROLY *építész*
Magyar Építészeti Múzeum, igazgató

Észak-magyarországi Iroda munkáját bemutatató számunk összeállítását készítették:

DÖRGŐ ERZSÉBET *építész*
 JÁNOS ÁGNES *építész*
 KLENÓCZKY SÁNDOR *építész*
 KOSDI ATTILA *építész*
 KURCZVEIL MÁRIA *építész*
 OKRUTAY MIKLÓS *építész*

KŐSZEGHY-PUSKA ILDIKÓ
KÖH, Műtárgyfelügyeleti Iroda
 MAJCHER ANDRÁS *főmuzeológus, régész,*
Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága
 NAGY ZOLTÁN *újságíró KÖH, ÖRÖKSÉG*
 OPRA ZSUZSA *művészettörténész*
KÖH Műtárgyfelügyeleti Iroda
 ÖZVEGY GYÖRGYI *építész MNG*
 SERES ANDRÁS *művész-restaurátor*
Renezánsz Zrt.
 SZEKENI NÁNDOR *építész, díszítőfestő*
restaurátor, Renezánsz Zrt.
 TOMKA GÁBOR DR., *főmuzeológus, régész*
Magyar Nemzeti Múzeum
 TROGMAYER OTTÓ *régész*
 VÁRALLYAY RÉKA *művészettörténész KÖH*
 VÉGH ANTAL *orgonaépítő mester*
Pécsi Orgonaépítő Manufaktúra Kft.

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tájékoztatója – ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Mezős Tamás elnök.
Szerkesztőbizottság: Bálint Mariann,
 Bognár Gábor, Bugár-Mészáros Károly,
 Deák Ildikó, dr. Deme Péter (elnök),
 Farbakyné Deklava Lilla, Lázár Gabriella,
 Nagy Gábor, dr. Nagy Levente,
 Özvegy Györgyi, Róna Katalin,
 Szűcs József, Turok Margit.

Alapító-főszerkesztő: Nagy Zoltán
A szerkesztőség címe:

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
 Telefon: 224-5281, fax: 224-5282,
 e-mail: orokseg@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,
 e-mail: lelkes.peter@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés: Mester Nyomda Kft.
 Telefon: 455-5050

Műemlékvédelem és turizmus, tágabb értelemben természetesen: örökségvédelem és turizmus témában szervezett tanácskozással új kezdeményezést kívánt Szentendre város önkormányzata elindítani. Ehhez – *Farkas Ádám* szobrászművész közvetítésével – előbb a magyarországi Francia Intézet és a KÖH csatlakozott, végül – a Goethe Intézet révén – Németországgal is bővült az együttműködés. A tanácskozáson két erdélyi – romániai – polgármester is részt vett. A cél, bizonyos nemzetközi tapasztalatokat is áttekintő, a régiók örökségvédelmi és turisztikai sajátosságaira figyelő együttműködés megbeszélése, a problémák azonos megközelítése, elemzése volt. A kezdeményező Szentendre különösen fontosnak tartja, hogy megismerje a más hasonló cipőben járó városok tapasztalatait. A főváros közelségében élő, új örökségvédelmi és turisztikai stratégiát építő kisváros érthetően kíváncsi volt arra, hogy ez a stratégia másuttal hogyan működik. Egy nagyváros – ezúttal Budapest – közelsége egyszerre előny s hátrány is a kisváros számára. Ezért olyan partnereket kerestek, akiktől van mit tanulni. A Párizs közeli Barbizon turisztikai gondjai például némileg hasonló kérdéseket vetnek fel, mint amelyekkel Szentendre is küzd. Tehát meghívták a testvérváros, Barbizon polgármesterét is. A turizmus és az örökségvédelem összhangját elrendő, valami olyan megoldást kerestek, amelyben feloldódhat a turizmus előnyeinek és ellentmondásainak jól ismert kettőssége. A település számára nyilvánvalóan az a jó, ha az előnyök dominálnak. A tanácskozás témájának meghatározásakor a két nagyobb terület közül most elsősorban az örökségvédelemre fókuszáltak. A következő eszmecsere témája ennek megfelelően a turizmus lesz. A programból az is kitűnt, hogy az előadók megpróbálták áttekinteni, hogy részben az eltérő szabályozások miatt, hogyan működik ez a különböző országokban, másrészt hangsúlyosan foglalkoztak az önkormányzatisággal, annak lehetőségeivel és feladataival. Az eszmecsere jó példával szolgált az önkormányzatoknak arra, hogy az örökségvédelem és a turizmus egyszerre kínál lehetőséget, de felelősséget is jár. Erre részben Barbizon, részben a wertheimi múzeumigazgató szolgált tanulságos példákkal. Magyarországot – a házigazda város mellett – az e témában évek óta kitűnően teljesítő Balatonfüred képviselte, ahol évek óta látványosan alakul át a település. Egyik legfontosabb tanúság az – emelte ki előadásában *András István* főépítész (Balatonfüred) –, hogy a lehetőségeket felkészülten kell várni. Nem akkor kell gondolkodni a pályázat elkészítéséről, amikor az megjelenik, hanem kész tervvel kell fogadni. Füred előbb dolgozta ki azt a stratégiát, amelyet meg akart valósítani, sőt, részletekbe menően még a projekt-elemeket is. Így, amikor a kiírás napvilágot látott, pontosan tudták, hogy mivel pályázzanak. Barbizon tanulsága meg az, hogy nincsenek kész receptek és örök időkre szóló megoldások. Ahogy ezt a polgármester bemutatta, a városka élete igencsak megváltozott. Megváltoztak a látogatók szokásai. Évtizedekkel ezelőtt még családok jöttek nyaralni egy-két hétre Barbizonba. Ez megszűnt. Ma már Barbizon is elérte a tömegturizmus, azaz a turista jön, körülnéz – felületesen persze –, kipipálja az útikönyvből a vonatkozó passzust, aztán már megy is tovább. A konferencián résztvevők gondolja éppen az, hogy ez a tömegturizmus, az egy-két órás látogatói özön hogyan „szelídfíthető meg”, hogy a turista maradjon egy kicsit, hogy számukra is élménnyé váljon a látogatás, mert így – noha csak rövid időre –, de részesei lehetnek a település életének. Szentendrének, bár erről csak nagyvonalakban esett szó, láthatóan több évre szóló jól felépített programja van, amelynek fontos összetevői a minőségi vendéglátás s a szálláshelyek bővítése. A turizmussal közös örökségvédelem legfontosabb része maga az ember és a közösség. A jól szervezett konferencián adtak időt és módot arra, hogy a résztvevők megbeszélhessék a fontos kérdéseket. „Odafigyeltünk egymásra – mondta *Fejérvy Tamás*, s reagálhattunk az előadások ébresztette gondolatokra. Az igazi eredmény az, ha úgy nézzük a másikat, hogy az tükröt tart elénk, amelyben magunkat szemlélve mérlegelhetjük, hogy ki-ki hogyan oldja meg a hasonló feladatokat.” Jó, hogy ez a kezdeményezés – mint ahogyan ezt a rendezvény zárásaként elfogadott közös dokumentum, azt egyéb megállapításaiban is megszívlelendő Szentendrei Nyilatkozat is jelzi – sorozatnak indul, s reméljük értelmes lesz a folytatás is.

Nagy Zoltán

Szentendrei Nyilatkozat
műemlékvédelemről és turizmusról

Mi, Franciaországból, Németországból, Romániából és Magyarországról Szentendre történeti városában szakmai tanácskozásra összegyűlt önkormányzati vezetők, műemlékvédelemmel, urbanisztikával és idegenforgalommal foglalkozó szakemberek,

- áttekintve az ezen területek kapcsolatában jelentkező kihívásokat, tapasztalatokat és lehetőségeket;
- megvitatta a műemlékvédelem, a város-rehabilitáció, illetve az idegenforgalom összefüggéseit;
- szem előtt tartva nemzetközi szakmai és politikai kiadványokban fellelhető ismereteket,

jelen nyilatkozatban – mellyel vándorkonferenciát indítunk útjára -

- összefoglaljuk azokat a legfontosabb szempontokat, iránymutatást és javaslatot, amelyek alapján – az örökségi értékek megőrzésének és a turizmus igényeinek az összehangolásával – megvalósulhat a helyi közösségek életminőségének javítása, fenntarthatóságának biztosítása.

A kulturális örökség kiemelt védelme a nemzeti és helyi közösségek fennmaradásának alapja és záloga. Ez a közös kincs Európa legfőbb értéke.

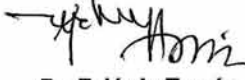
1. A történeti – így különösen műemléki, városépítészeti, környezeti – örökségi értékek megőrzése a helyi és a nemzeti identitás fenntartásában és megerősítésében inspirációt, vonzerőt és valóságos fejlesztési potenciált hordoz, és emiatt a következő generációt erre nevelni kell. Olyan szellemi és anyagi ráfordítás, amely hosszútávra szóló, valóságos – anyagi, valamint kulturális-társadalmi hasznot hozó – befektetés.
2. Az turizmusnak kivételesen fontos, mással nem pótolható szerepe van az örökség bemutatásában, elősegítve ezzel a személyek és közösségek közötti kölcsönös tisztelet kialakulását, kialakítását.
3. A műemlékvédelem és az idegenforgalom összhangjának megteremtésével a minőség, a hitelesség és az integritás követelményeinek egyaránt meg kell felelni. Ennek érdekében ki kell dolgozni és alkalmazni az informálás és kommunikáció hatékony, hiteles és vonzó megoldásait. Segítségükkel olyan értékekre, sajátosságokra lehet felhívni a figyelmet, amelyek a felületes szemlélők, tovasiető turistacsoportok tagjai számára eddig észrevehetetlenek voltak.
4. A történeti települések rendezési, szabályozási terveinek éppúgy, mint az egyes műemlékek műemlék-együttesek helyreállítási és hasznosítási terveinek, mindenkor az építészeti, városépítészeti, környezeti, szellemi és társadalmi értékek felmérésén és kutatásán kell alapulniuk. Mindenkor megvizsgálva a meglévő épületállomány nyújtotta lehetőségeket, előnyben kell részesíteni a használaton kívül álló történeti épületeket, rehabilitálandó együtteseket és területeket hasznosító, vagy azokat új funkciókkal ellátó megoldásokat, különös figyelmet szentelve a lakásfunkció visszaállításának.
5. Az örökség továbbadása, a folyamatosság biztosítása a települések és tájak fenntarthatóságának nélkülözhetetlen eleme. A műemlékek hasznosítása és használata során mindenkor előnyben kell részesíteni és minden ösztönző eszközzel támogatni kell az integrált szemléletű, örökségi értékalapú, hosszútávon fenntartható, a műemléki épületek és területek eredeti értékeinek szigorú megtartása mellett történő értékteremtő fejlesztéseket. Ennek érdekében biztosítani kell, hogy a szabályozások, előírások, a gazdasági környezet ne jelentsen versenyhátrányt az örökség megőrzésében.
6. Minden turisztikai befektetésnek, fejlesztésnek tiszteletben kell tartania az általa érintett örökségi értékek – műemlék, épületegyüttes, városrész, természeti környezet – teherbírását. Az értékek megóvásának és a turisztikai vonzerő fenntartásának leghatékonyabb, leggazdaságosabb eszköze az értékek állapot- és folyamatváltozásainak nyomon követése, a folyamatos gondozás.
7. A műemlékvédelem és a turizmus harmonikus összhangjának, biztosításához aktív közösségi közreműködés szükséges, amely szerepet vállal a megőrzendő értékek és normák meghatározásában. Így a megfelelő pénzügyi-finanszírozási rendszer működtetésével a terhek, és az eredmények mindenki számára előnyös kiegyenlítése valósulhat meg. A műemléki védetség szabályainak megfelelő épület felújításokat megvalósító tulajdonosok számára ki kell alakítani az állam és önkormányzati támogatások megfelelő rendszerét.

Szentendre, 2010. május 20.

François Laquiéze
Budapesti Francia Intézet
igazgató

Raphaël Gastebois
Örökségvédelemért
felelős főépítész

Dr. Jörg Paczowski
Wertheim Városi
Múzeum igazgató

Dr. Fejérdy Tamás
Kulturális
Örökségvédelmi Hivatal
elnök-helyettes

Rácz Károly
Kézdivásárhely
polgármester

Pierre Bedouelle
Barbizon
polgármester

Dr. Dietz Ferenc
Szentendre Város Önkormányzata
polgármester

Beszámoló az Észak-magyarországi Iroda 2009. évi műemlék-felügyeleti munkájáról

A régió műemlék-felügyeleti munkájának összegzése élére az Europa Nostra-díjjal kitüntetett gyöngyösi Orczy-kastély rekonstrukciójának befejezése, az új természettudományi épület és a kastélyt övező kert helyreállításának megvalósulása kívánkozik. Ennek kapcsán, kiemelkedő munkájának elismeréseképpen *Dörög Erzsébet* műemlék-felügyelő kollégánk a Hivatal elnökének dicséretében részesült.

A legfontosabb, 2009-ben megvalósult munkáink között a Mustra kiállításán is bemutatott szilvászvárad Pallavicini-kastély felújítását, az egrri török fürdő és reumakórház rekonstrukcióját, valamint a miskolci mindszenti r.k. templom teljes körű külső megújulását kell kiemelnem.

A kollégák tapasztalata alapján az elmúlt év a sikerek ellenére is a megvalósult, illetve a zajló műemlék-helyreállításokat tekintve szegényes. A jelentős munkák szinte valamennyi esetben csak pályázati támogatással indulnak meg, e nélkül a magánbefektetők is alig investálnak ebbe a területbe, és jól látható, hogy az egyházak és az önkormányzatok forrásai is kimerültek. A hatósági munkában is érezteti hatását ez a jelenség, a valóban munka alá vett műemlékek számához viszonyítva sokszoros számában zajlott előkészítő munka a tervek egyeztetésével, illetve engedélyezésével. Reménykeltő, hogy a gazdasági helyzet jobbra fordulásával már előkészített, engedéllyel bíró munkák várhatják a megvalósulást. Szintén a pályázati támogatások körébe tartozik a közterületek megújítási programjának talán utolsó nagy hulláma. Gyöngyös városközpontja; a sátorlajújhelyi Kossuth tér – a tér körüli épületek, így a Városháza, a Bíróság, a római katolikus templom

homlokzat-felújításával együtt megvalósult! –; valamint Miskolc Szinva menti területeinek közterület-rendezési tervezése.

A régió műemlékállományának specifikus és különösen értékes részét képezik a várak, vármokok. Az előző évekhez hasonlóan ezen a területen is folyamatosan zajlanak kisebb kivitelezési munkák, de jellemző a jövőbeni továbbépítések, kiegészítések tervi egyeztetése is. Kollégáink közül többen is aktívan, saját kétkezi munkájukkal vettek részt egyes vármokok állagmegóvási munkáiban, közvetlen tapasztalatokat szerezve a középkori falazásmód technológiájában is. Így – a teljesség igénye nélkül – meg kell említeni Dédes, Cserép várait, valamint Szadvárt. Tervtanács is tárgyalta Hollókő és Boldogkő várának további kiegészítési terveit, de a regéci, a füzéri, valamint a diósgyőri vár továbbgondolásának szándéka is felerősödött az elmúlt időszakban.

Beszámoló a 2009. évi műemlék-felügyeleti munkáról Miskolc városban

Mint Miskolc műemlék-felügyelője összegezésül megállapíthatom, hogy 2009-ben az előző évihez képest mintegy 5-10%-os munkanövekedést tapasztaltam – hozzátevé, hogy ez elsősorban a hivatali-hatósági munkára vonatkozik. Ennek oka, hogy az év során számos fontos műemlék felújításának előkészítése – engedélyeztetés formájában – megtörtént ugyan, de maguk a felújítási munkák az év jelentős részében mégis vártak magukra.

A sikeres munkák sorába tartozik a mindszenti r.k. templom teljes külső felújításának befejezése, a

Mindszentek templom — régi szépségében a bejárat fölötti címer és a szobrok

homlokzati kőszobrok, kőplasztikák restaurálásával együtt. (Lásd: a Mustra-2009 kiállítását.)

Az év végén olyan kiemelkedő jelentőségű műemlékek teljes körű felújítása, bővítése kezdődött meg, mint a Városháza és a Zenepalota. A Városháza kapcsán sor került a korábbi engedélyezett terv módosítására is, így ez jelentős szakmai-egyeztetési, valamint hatósági munkát is jelentett, a Zenepalota a korábban kiadott engedély alapján valósul meg.

Folyamatos egyeztetést igényeltek a Miskolc belvárosát megújítani szándékozó fejlesztési tervek. Így a Városház előtti Szent István tér városi rendezvénytérré alakítása, alatta mélygarázzsal, az avasi kilátóhoz vezető „ferde villamos” megvalósíthatósági tervei, valamint a Szinva menti terület sétányává alakításának folytatása. Elkészült a lillafüredi Palotaszálló szobaszárnnyainak és wellness részlegének teljes körű felújítása.

Számos, részben önkormányzati tulajdonú belvárosi épület homlokzat-felújítási munkáit is előkészítettük (engedélyezés!). Közülük is kiemelkednek a Széchenyi u. 19. alatti Weidlich-ház, a Széchenyi u. 54., 59-61., valamint az Ady u. 5. és 20. sz. alatti épületek. Itt említendő meg a Vám- és Pénzügyőrség Széchenyi utcai épületének ismételt homlokzat-felújítása. A néhány évvel ezelőtti munka olyan ellenérzéseket váltott ki, hogy végül a parancsnokság részánta magát az újbóli munkára, a Hivatalunkkal is egyeztetett színvonalon finoman illeszkedik Miskolc főutcájának összképébe.

Az elmúlt évben Miskolcon négy alkalommal éltünk az ideiglenes műemléki védelem lehetőségével. Ezek közül három esetben a korábbi ideiglenes védelem továbbéléséről beszélhetünk – a Régiposta u. 18-22. sz. alatti épületre teljes körű rehabilitációs tervet engedélyeztünk, ahol az új szállodai funkcióba jól simul bele a megőrizni szándékozott műemlék épület –, míg a Görgøy u. 28. sz. alatti egykori párházsal, jelenlegi színpad és nézőtér kialakítása, illetve az egykori malomtó feltöltött területén egy pihenőpark engedélyezési eljárása indult meg. Mindezen munkák kapcsán nem felesleges hangsúlyozni valamennyi résztvevő – építető, tervező, engedélyező hatóság – kiemelt felelősségét. Így maguk az engedélyezési eljárások is a szokásosnál aprólékosabb munkát követelnek meg a mi részünkről is. Így valamennyi terv esetében a szakmai konszenzusra való törekvés határozza meg a döntéshozatal előkészítését. (A terveket a Műemléki Tanácsadó Testület idén tárgyalja meg.)

Okrutay Miklós

Beszámoló Borsod-Abaúj-Zemplén megye 2009. évi műemlék-felügyelői munkáiról

A hazai gazdasági válság egyre erősödő hatását a műemlék-építészeti is megérezte. Ez alól kivételnek tekinthető a különböző pályázatok lehetőségei-

Dédesvár — Kollégáink közül többen is aktívan, saját kétkézi munkájukkal vettek részt az állagmegóvási munkákban

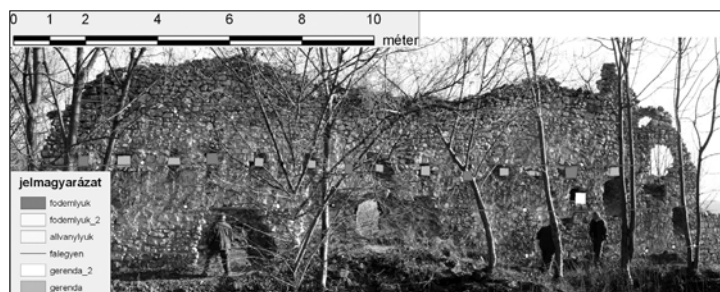
nek kihasználása, amely alapvetően meghatározta, mind hatósági ügyeinket, mind szakhatósági részvételünket. Az ügyek legnagyobb része így alapvetően a pályázati források lehetőségeinek kihasználására irányuló ügy volt. Az ügyek kisebbik fele inkább hatósági jellegű kötelezés, felhívás, bírságot, illetve egyéb kategóriába sorolható.

Kiemelendő jelentősége volt tavaly az NKA pályázatokon nyertes egyes műemlék-helyreállításoknak. Különösen néhány vár (Dédes, Cserép) feltárással (kutatással) egybekötött konzerválási munkáinak, amelyekben személyesen is részt vettem. Ez összesen kb. tíz terepen töltött munkanapot jelentett. A feltárásokat követő romfal-konzerválás értékes szakmai konzultációk sorát is megnyitotta. Ennek keretében elsősorban Kosdi Attila kollégával és Szörényi Gábor régésszel (HOM) több helyszínen (Dédes, Cserép, Szádvár) is a középkori – kora-újkori falazási technika megfigyelhető jelenségeit, valamint annak építéstechnikai sajátosságait próbáltuk értelmezni. Ez elsődlegesen arra irányult, hogy a mai körülmények között, hogyan érhető el olyan eredmény, amely leginkább hasonlatos az eredeti falszövegre. Az eredmények egy korábbi állapotát a KÖH Észak-magyarországi Iroda honlapján (www.koh7.hu) Kosdi Attila tette közzé, elsősorban a nagyközönség számára.

Bár az említett helyszíneken a kivitelezések végül jó eredménnyel jártak, ezt azonban különösen Cserépvár esetében –, amelynek munkái augusztustól novemberig elhúzódtak – csak többszöri visszabontatással sikerült elérnünk.

Szádvár — Az utolsó katonai események a Tbököly-féle barokk idején zajlottak le a falai között. 1686-ban felrobbantották.

Fotók: Kosdi Attila

Az NKA pályázat restaurálási kategóriájában kiemelendő nyertes munka volt a sajececegi ref. templom teljes késő-barokk kazettás (ál-kazettás) menynyezetének restaurálása.

A BAZ megyei műemlékjegyzék folyamatos karbantartása mellett tevékeny részese voltam azoknak a konzultációknak is, amelyek a tervezett könyv alakú jegyzék kiadását célozták. Így sikerült december közepére pontosítani a megye védett műemlék állományát.

E munka keretében számos neuralgikus esetre is fény derült, így öt-hat jelenleg még „műemlék” besorolású ingatlan esetében kezdeményeztem annak jegyzékből történő törlését (értékét veszített épület, üres telek stb.). Ezek nagy része, sajnos, népi épület volt (pl.: Emőd).

Az ózdi volt Finomhengermű 2008. évi műemlékrongoldásának egy-egy szála 2009-ben jutott bírósági szakaszba. Így két bíróság előtt is tanúként hallgattak meg (Ózdi Városi Bíróság = büntetőügy, BAZ Megyei Bíróság = közig. per örökségvédelmi bírság miatt). (Utóbbi per azóta, idén jogerősen lezárult, helyben hagyva a KÖH által a Finomhengermű megrongolásáért kiszabott, több tízmilliós bírságot. A Szerk.)

2009-ben a tibolddaróci volt Majtényi-kúria ügyét végleges fennmaradási (egyben használatbavételi) engedély kiadásával sikerült lezárni. (A felújítás ügye kb. tíz éve húzódott, és ez időszak alatt két alkalommal volt az ügyben fellebbezés és II. fokú határozat. Az „ügyeletes” szomszéd fellebbezők valahogy elfelejtették a végleges döntést megfellebbezni).

2009-ben viszonylag sokszor helyettesítettem is, ami egyebek mellett kb. 30 db érdemi döntés (ügy) véglegesítését jelentette.

Tavaly elindult több, jelentős műemlék felújításának előkészítő munkája is. (Sajószentpéter- ref. templom, Miskolc-Minorita templom főhomlokzata), ezek egy részében már az engedélyek kiadására is sor kerül.

Sárközy Sebestyén

Műemlékvédelmi történések a Sajó-Hernád közéből 2009-ben

1. Munkák
 - 1.1. Építési engedélyek 21 db
 - 1.2. Örökségvédelmi engedélyek 23 db
 - 1.3. Szakhatósági állásfoglalás 30 db

14. Telekalakítás 2 db
15. Hatósági intézkedés 11 db
16. Használatbavételi engedély 18 db
17. Egyéb irományok 73 db

Jelentős beruházás a területen mindössze egyetlenegy indult be: az edelényi „Kastélysziget” rekonstrukciója, melynek legfontosabb eleme a volt L’Hullier-Coburg Kastély felújítása lesz. A használatbavételi engedélyek a korábbi években indult ügyek lezárásai voltak. A 2009-es év engedélyei főleg a pályázatok kapcsán kiadott engedélyek. Az általában jellemző pénztelenség rányomta bélyegét a tervezésre és a kivitelezésre is. A műemlékek gondozásában elsősorban az önkormányzatok láttak nagyobb lehetőséget, de ezek a munkák is inkább felületes beavatkozások voltak, a műemlékek sorsa, állapota nem rendeződött lényegesen.

A terület műemlékeinek állapota:

A terület műemlékei tükrözik a gazdasági környezet állapotát. Az épületek legtöbbje elhanyagolt, karbantartás nélkül áll. A védett épületek hatoda (becslés) elhagyatott, lakatlan. Igen jelentős a népi műemlékek állapotromlása. A terület falvai lassan elnéptelenednek, a lakosság szinte csak öregekből áll. Az elzárt településeken az épületeket belakja/felvásárolja a térséget elárasztó, az értékekhez egyáltalán nem kötődő, azok létrehozásában korábban részt nem vett, a helyhez kötöttséget nehezen viselő kisebbségi réteg. Ezekben megváltozott vagy akár teljesen kicserélődött lakosságú a falvakban eltűnnek a hagyományos falusi, paraszti életforma megszokott elemei: a kerítés, a kapu, a zöld udvar, a kert, a gyümölcsös. Egyszerűen lelélik a falut. Az épületek ablak-ajtó nélkül néznek az arra vetődő utazóra.

A védett népi épületek sorsa is gyakran meg van pecsételve. Vagy kihal belőle a tulajdonos és összedől, mert eladhatatlan, s az örökösök messze, a városban lagnak, vagy az esetek elenyésző részében az új tulajdonos egyszerűen átépíti, azaz megsemmisíti (ez igen ritka, de sajnos csak késve lehet észrevenni a beavatkozást). Jelenleg a népi műemlékek egyharmada már romos, s a következő egyharmada is ez a sors vár. Véleményem szerint a népi műemlékek legfeljebb egyharmada marad fenn hosszabb távon, idézve a tájegység egykori arculatát, életét.

Helyszínelések

A tavaly is folytattam a rendszeres helyszíni ellenőrzést, melyről feljegyzéseket készítek. Több esetben hatósági intézkedést kellett kezdeményezni. Sajnos a Hivatal működéséből adódóan a Hivatalból indított eljárás igen korlátozottan hoz értelmes, elvárható eredményt. Ennek magyarázata egyszerű: bár a felügyelő érzékeli a helyzetet, de a jogi út olyan bonyolult, hogy erre sem idő, sem ember nem áll rendelkezésre. Nehezíti a hatósági munkát a telek nyilvántartás pontatlansága is. Ha a tulajdonos jogi személyiség, a hatósági intézkedés gyakorlatilag értelmetlen. A helyszínelések értelme elsősorban a hivatal létének demonstrálása, a kapcsolat kiépítése, felelevenítése a tulajdonosokkal és a tanácsadás. Megpróbálom a preventív műemlékvédelmet kialakítani (keressen meg, mielőtt valamit elhatároz, tanácsaimmal segítem). Ennek a kialakításához hosszú időre és kiegyensúlyozott jogi háttérre lenne szükség, valamint stabil jogi környezetben működő hivatalra. A helyszínelés legfontosabb feladata a műemlékek folyamatos dokumentálása.

*Majtényi-kúria
A 18. század
végén épített késő
barokk épületen
jól látható klasz-
szicista átalakítá-
sokat végeztek*

Műemlékek állaga a területen

A műemlékek állapotának folyamatos romlása mellett megemlítendő, hogy a műemléki környezetek állaga is folyamatosan romlik. A folyamatos, általános állapotromlás mellett általános közízlés-romlás tapasztalható. A műemléki környezetekben is elterjedtek a törtkerámia lábhatatok-sarok burkolások, a narancssárgára festett házfalak, az alacsony hajlású tetők. A jogszabályi változások miatt e „szépségek” építése nem engedély köteles, amely területen engedély köteles lenne a beavatkozás, ott senki nem tudja, illetve nem alkalmazza a jogszabályt. A „megszépített” állapot előtti helyzet visszaállítása gyakorlatilag lehetetlen.

Az ügyfélek és a Hivatal kapcsolatrendszere
Az általános jogszabályi helyzetnek megfelelően a műemlékvédelem területén is jogszabályi káosz uralkodik. Látszatra minden szabályozott, viszont a jogszabályok bonyolultak, korábban sohasem látott gyakorisággal változnak, nincsenek összehangolva, egy-egy helyzetet több jogszabály is szabályoz. Általános nézet, hogy a beruházás segítése érdekében hozott gyorsító jogszabályok a szakmai oldalt gyengítették, a jogi oldalt bonyolították, így végül az állampolgárok segítségével megjelölt céljukat sem érték el. Megfigyelhető, hogy a műemlékvédelem érdekérvényesítése gyengült, ami a műemlék értékének csökkenését tükrözi a jogszabályalkotók környezetében. A régészetről ne is beszéljünk. Ott dzsungelháború dúl. Jelentősen át lett szervezve a Hivatal is, megváltoztak a működés erővonalai, a prioritások.

A jogi háttér

Adott egy láthatóan csökkentett hatáskört megcélzó jogi szabályozás (az indoklás szerint gyorsítják a beruházást... pl. a régésznek akkor van jogköre hatástanulmányt készíttetni, ha a településrendezési tervre rá van vezetve a régészeti lelőhely... a szabályozási terv a független önkormányzat szabályozási eszköze... jelenleg nincs törvényességi felügyelete az önkormányzatoknak*... nekünk nincs jogi eszközünk, hogy rávegyük, jelölje a lelőhelyet... tehát nem vagyunk szakhatóság... kitaláltatott). Az ügyfélnek kiterjedt jogai vannak.

Az örökség védelme izolált kiscsoportokban folyik. Önálló területi irodákban önálló felügyelők hoznak önálló döntéseket. A magyar műemlékvédelmet az íróasztalnál magányosan ülő hivatalnok írja – nyakára tekeredett jogszabályokkal. Minden év végén e munkamenet termékeiből rendeznek egy mustrát.

Egyéb, saját tervek, célok

A 2009-es évet a szakmaiság évévé tettem és ezt javasoltam a kollégáknak is. A kialakult helyzet óriási lehetőséget teremtett a szakmai önképzés, az útkeresés számára. Ennek a folyamatnak egyik reprezentatív állomása a két éve tartó romfal konzerválási elméleti, gyakorlati projekt a szögligeti Szádvárban és a martonyi pálos kolostorromban. Úgy gondolom, a projekt két éve alatt több kézzel fogható eredményt értünk el és sok elméleti tapasztalatot gyűjtöttünk. A következő cél a folyamat tapasztalatainak publikálása lesz a projekt folytatása mellett. Mindennapi együttműködés alakult ki a helyi Herman Ottó Múzeum, az Aggteleki Nemzeti Park, civil szervezetek és irodánk között. Bízom abban, hogy a módszer hozzájárul elfelejtett, elhanyagolt romjaink bemutatathatóságához, állagvédelméhez. Gyakorlatban. *Kosdi Attila*

2009. évi műemléki munkák Zemplénben

Mád, Rákóczi u. 81.

- A volt Aspremont kúria melléképületében Borászat tervezése - kialakítása

- A kúria felújításának tervezése folyamatosan
- A szomszédos parasztházban szálláshelyek kialakítása tervezése

- Elkészült a Nepomuki Szt. János szobor restaurálása

- Bejeződött a Royal borászat (Szakhatóságként vettünk részt.)

Sátoraljaújhely, Kossuth tér 26.

- Édességbolt kialakítása

- Kossuth tér 20.

- Ékszerbolt kialakítása

- Kossuth tér

- Térrendezés kivitelezése

- Kossuth tér 5.

-Városháza, homlokzat-felújítás

-Városháza, gépészeti felújítás

-Városháza, díszkivilágítása

- Kossuth tér 7.

- Bíróság homlokzatfelújítása, akadálymentesítése

- Kossuth tér

- Öt utcai homlokzat kutatása, homlokzatfelújítása, három új nagykapu tervezése gyártása folyamatban

- Kossuth tér 14.

- Kötelezés után végfalmegegerősítés

- Kazinczy 1.

- Kötelezés után részbeni tetőhelyreállítás

- Kossuth tér

- Római katolikus templom homlokzat-helyreállítása, fa bejárati ajtók restaurálása

- Több épületben kisebb gépészeti munkák,

- Hőszigetelések tervezése, üzletek átalakítása ahol szakhatóságként vettünk részt

Sárospatak, Béla király tér 12.

- Homlokzatfelújítás

- Szent Erzsébet u.

- Plébánia melléképülete átépítés

- Szent Erzsébet u.

- Rk. templom orgonájának felújítása tervezés

- Eötvös u.

- Református templom orgona felújítása

- Templomtoronyban T-mobil állomás kiépítése

- Gépészeti munkák; üzletek arcattervezése reklámtáblák elhelyezése

Golop

- A volt Vay (rég, reneszánsz) kastély felújítása

- Környezetrendezése tervezés alatt

Füzér

- Tájház felújítása

- A várkapolna felújítás tervezése

- Az Alsóvár tervezése

- Rk. templom tornyába óra tervezése, engedélyezése

*Szádvár
— Szabálytalan
alaprajzú belső-
tornyos várat
1268-ban kelt
oklevél említi elő-
ször*

Füüzérradvány

- A volt Károlyi kastély; kisebb munkálatok

Tolesva

- Rákóczi-kúria tervezése, engedélyezése
- A rk. templom tetőfelújítás tervezése, engedélyezése
- Kultúrház tervezése (szakhatóságként voltunk jelen).

Bodrogeresztúr

- Fülekúria melléképületének átalakításával, bővítésével, borászat kialakítása építés alatt

Vilmány

- Elkészült a magtár felújítása

Vizsoly

- Rk. templom bejárati ajtó felújítása

Zalkod

- A rk. templom belső festése

Tokaj

- A rk. templom tetőfelújítása
- A volt Aranysas szálló átalakítása bővítése szállóda kialakítása kezdés

További tervezett munkák:

Sátoraljaújhely, Dózsa Gy u.: Múzeum akadálymentesítése, kisebb felújítás

- Hősök tere 10 - akadálymentesítés, új szociális épület a kerti melléképület helyett

Pácín, Mágochy-Alaghy kastély gépészeti felújítása, kávézó kialakítása

- kertjének revitalizációja
- az egykori kertben színpad kialakítása

Karcsa, ref. templomban fa restaurálási munkák

Boldogkővár, Boldogkő vára múzeumi tér bővítése

Abaújvár, református templom: helyreállítás folytatódik + falképrestaurálás

Kenézlő, görög kat. templom homlokzathelyreállítás

Tiszaladány, ref. templom helyreállítása, akadálymentesítése

Rátka, népi lakóház homlokzat és tetőfelújítás

Zsulyta, református templom víztelenítés, vakolatjavítás

Tokaj, ref. templom felújítás

János Ágnes

Heves megye elkészült és folyamatban lévő műemlék helyreállításai 2009-ben

Boldog rk.: Templom, részleges helyreállítás, falszárítás. Az I. ütem készült el

Balaton rk.: templom mobilszolgáltató beavatkozása

Eger, Lyceum: belső restaurátori kutatások

Érseki palota restaurátori- és falkutatásai

Gyöngyös, Koháry u. 2: üresen álló épületben működő iskola: kész az I. ütem, a földszint

- Szent Bertalan u. 3: üzlet-átalakítás

- Damjanich u.15: Kálvária kápolna épület-együttes: kaputorony és remetelak szerkezet helyreállítás – kész az engedélyezett munka

- Fő tér 5: falkutatás

- Fő tér 8: udvari homlokzatok falkutatása

- Kossuth u. 40: Orczy-kastély új természettudományi épület és kert

- Szent Bertalan u. 11: homlokzatkutatás

Hatvan, Grassalkovich-kastély falkutatás és gomba-mentesítés, nyugati szárny javítása

- Kossuth tér: a plébánia templom belső restaurátori kutatása

Heréd rk. Templom: a főoltár kutatása

Nagykökényes: rk. templom teljes helyreállítás, a tető és a homlokzat helyreállítás kész

Parádfürdő: Cifra istálló közmű és épületgépészeti rekonstrukció

Recsk: tájház átalakítása és bővítése, elkészült az i. ütem a „rég” épület

Szilvásvár Palavicini-kastély üdülőből hotel és konferenciaközpont folyamatban – a kastély elkészült

Tiszánána, rk templom mobil átjátszó adó

Megjegyzések a felsoroláshoz:

- A lista csak az emlékek jelentősebb fizikai változásával járó munkákat tartalmazza, az egyeztetett, engedélyezett tervek nem.

Eger, a helyreállított valamikori török fürdő

Fotó:
Kurczveil Mária

- Csak azokat a kutatásokat soroltam fel, amelyek befejeződtek, utána tervek készültek, amelyek részben engedélyt is kaptak.
- a Megjegyzés nélküli munka elkészült.

További megjegyzések:

- 2009 a tervezgettetések és a pályázatok éve volt: öt emlék 1.5 milliárdnál nagyobb beruházását egyeztettem. Négy városközpont indult rehabilitációs pályázaton (mindegyik érint műemléket, Gyöngyösön pl. hetet). Valamilyen egyéb (főként uniós) pályázaton 34 műemlék indult (ebből némelyik több épület, illetve ingatlanrész ügyével). Programot, majd terveket egyeztettem, engedélyt kaptak, vagy az engedélyezés folyamatban van.
- A 2009-es közterületek rehabilitációjával (is) foglalkozó pályázatoknál a műemléki területeket érintő egyeztetések legalább annyi munkát jelentettek, mint az egyedileg védett épületek egyeztetései. A 2010-es munkánk különösen „érdekes” lesz, mert a sajnálatosan megváltozott jogszabályok miatt az előbbi programokból tervvé, majd lételemmé váló ügyeknél szakhatósági hozzájárulást már nem adhatunk.

Dörgő Erzsébet

A 2009. évben végzett jelentősebb munkák rövid összefoglalója Eger városban

Egyedileg védett épületek vonatkozásában:

1. Eger, Fürdő u. 2: Török fürdő és reumakórház átépítése, bővítése. A kivitelezési munka 2009 októberében fejeződött be. A Mustrán bemutatott jó színvonalú helyreállítás. (lásd fotó)
2. Zalár u. 11: Az un. Tábornokház, melyben irodákat és vendéglátóegységet alakítottak ki. A kivitelezési munka elkészült.
3. Csiky S. u. 1: Gárdonyi Géza Gimnázium új tornatermének kivitelezési munkái készültek el.
4. Bajcsy Zs. u. 15: utcai homlokzat felújítási munkák tervezése, kivitelezése.
5. Bajcsy Zs. u. 17: udvari homlokzat felújítási munkák tervezése, kivitelezése.
6. Széchenyi u. 5: látványpékség kialakítása.
7. Kossuth L. u. 6: irodaépület és udvari épület kivitelezési munkái.
8. Kossuth L. u. 9: Megyeháza C ép. akadálymentesítés, H ép. ablakcsere
9. Kossuth L. u. 26: a Buttler-ház kutatása, teljes helyreállításának kivitelezési munkái. Befejezés 2010-ben.
10. Szent János u. 14: ajándéküzlet kialakítása.
11. Eger, Széchenyi u. 16: részleges homlokzat felújítás.

Szakhatóságként eljáró munkák vonatkozásában:

Az Eger MJT nagy területet ölel át, így 2009-ben a közel száz szakhatósági eljárás kétharmad része megvalósult.

Kurczveil Mária

Műemlékvédelmi munkálatok Nógrád megyében 2009-ben

A 2009. év volt műemlékvédelmi szempontból az elmúlt 15 év legszegényesebbike. Az állami (Európai uniós) pénzek hiányában a munkák száma jelentősen csökkent. A műemlékvédelem iránt amúgy mélyen elkötelezett *Beer Miklós* váci katolikus megyés püspök úr, a pénztelenségben még néhány kritikus műszaki állapotban lévő, ugyanakkor gyülekezetét szinte elvesztő, falusi katolikus templom lebontásának gondolatát is felvetette. Az általános pénztelenségben ami munka mégis elkészült, az javarészt pályázati pénzből valósult

meg. Sokkal kevesebb elképzelés is született. Sokan pályáztak, kevesen nyertek, így az engedélyezésre számos kérelem érkezett, de a pályázati kudarc után, voltak, akik az engedélyezés befejezését sem tartották fontosnak. Nógrádban az alábbi munkák készültek el 2009 év folyamán.

Alsópetény: Prónai kastély — központi nagykastély belső felújítása

Balassagyarmat: Börtön — kápolna teljes helyreállítása

Balassagyarmat: ev. templom — toronysisak csere

Berkenye: rk. templom — belső festés

Dejtár: rk. templom — tetőjavítás, homlokzat felújítás

Drégelypalánk: Drégely vár rekonstrukciós munkák

Érsekvadkert: rk. parókia — teljes tető felújítás, barokk tető védelmével

Hollókő: több műemlék — karbantartási, felújítási munkák voltak

Karancsság: Nepumuki kápolna — teljes külső, belső tető felújítás

Ludányhalászi: rk. templom — toronysisak cseréje

Litke: rk. templom — megerősítése (sürgős volt)

Salgótarján: rk. templom — elektromos felújítás

Nagyoroszi: rk. templom — teljes tető és homlokzat felújítás

Nézsza: Reviczky kastély — tető felújítás

Nézsza: kálvária — stáció építés

Nógrád: rk. templom — belső restaurálás, liturgikus tér átépítés, képrestauroálás

Ósagárd: ev. parókia — tető felújítás

Salgótarján: Múzeum — homlokzat javítás

Szarvasgede: rk. templom — homlokzat kutatás

Szécsény: Forgách kastély — kocsifelhajtó burkolatának javítása

Szécsény: Szentháromság szobor átépítése

Szendebely: rk. templom — tetőfelújítás

Szűgy: evangélikus templom — toronysisak cseréje

Szűgy: volt vármegyeháza — akadálymentesítés

Klenóczy Sándor

Hollókő

Fotó:

Civertan Bt.

A várak régészeti feltárása és műemléki felújítása

Szlovák-magyar konferencia Füleken

A Füleki Vármúzeum és a Felső-magyarországi Várak Egyesülete április 15-16-án rendezte meg Füleken a Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 által támogatott, Északi Várak Útján Kulturális Útvonal nemzetközi fejlesztése – hálózatépítés című közös projekt keretében megvalósult „A várak régészeti feltárása és műemléki felújítása Honttól Zempléniig a batár két oldalán” című konferenciáját.

AGÓCS ATTILA

A projektből a 12 hónap alatt hat kisebb-nagyobb konferenciát rendeznek, főként a várak idegenforgalmi felhasználásával kapcsolatban. Fülekre, az egyedüli szlovákiai helyszínre, a műemlékes és a régész szakma témaköreit hirdették meg, s tizenegy szlovákiai szakember mellett hét magyarországi előadó is bemutathatta munkája eredményét. A szervezők különösen fontosnak tartották, hogy az elnyert támogatás kínálta lehetőség ne merüljön ki a határ menti régiókban élők közti magyar-magyar találkozásban, hiszen a téma a közös múlt megismerése és a rá utaló emlékek megőrzése volt, ezért Szlovákiából főként szlovák kutatókat kértek fel előadónak (kivételt egyedül a Szlovákiai Református Keresztény Egyház Tudományos Gyűjteményeinek igazgatója, a rimaszombati *B. Kovács István* jelentett). Minthogy a résztvevőknek csak kisebb hányada volt kétnyelvű, az előadásokat szinkrontolmácsok segítségével is követni lehetett.

Egységesebb képet mutatott a konferencián a várak régészeti feltárását bemutatók sora. *B. Kovács István* a sajógömöri ispáni toronyvárban feltárt leletanyag elemzése során kiemelte, kutatásai megerősítik a Gömör vármegye létrejöttét a 12. század elejére helyező értelmezéseket, hiszen a leletek legkorábbi rétege épp ebbe a századba keltezhető. *Majcher Tamás* Drégely várában folytatott régészeti kutatásait és az azok nyomán megindult állagvédelmi munkákat mutatta be, rámutatva az előforduló helytelen kiegészítésekre is. (Lásd cikkünket a 12. oldalon.) *Erika Hrašková* a füleki várban 2004 és 2009 között végzett, a várkápolnát, a középső vár kazamatáit s a Perényi-tornyot érintő feltárásait ismertette. Kiemelte, a huzamos felújítások során sajnos a középső vár rétegei jelentős mértékben összekeveredtek, hiszen még néhány méteres mélységben is 20. századi hulladékok találtak. A diósgyőri vár feltárástörténetét *Lovász Emese* vázolta, hangsúlyozva, hogy máig hiányzik a vár teljes falkutatása és nagy gondot jelent a hatalmas mennyiségű lelet elhelyezése és feldolgozása. A tőketeremesi múzeum munkatársaként *Ján Chovanec* a városban található Parics várának sorsát mutatta be. A területet jelenleg egy vállalkozói csoport szerezte meg, és oda nem illő beavatkozásokkal próbálja azt üzleti elképzeléseire idomítani. *László Emese* egyetemi hallgató Salgó vár kutatásának fokozatos előrehaladásáról és a felszínre került leletekről számolt be. *Gál-Mlakár Viktor* vázolta Füzér vára építéstörténetének az azt birtokló családokhoz köthető fázisait, majd a legújabb munkála-

tok eredményeibe – a vár ciszternájának és a mészégető kemencék kutatásába – nyújtott betekintést. Ezt követően Komlóska várának feltárásáról, s az ottani digitális felmérés részeredményeiről beszélt. A Magyar Nemzeti Múzeum képviselőjében *Tomka Gábor* Nógrád, Ónod és Szendrő várainál az elmúlt 15 év során lefolytatott kutatásairól szólva elmondta, hogy a települések vezetői egyes esetekben nem elégszenek meg a szakma által felmutatott eredményekkel, ami végtelen megoldásokra – például a lelőhely helyiek általi kotrógépes „megkutatására” – sarkallhatja az érintetteket. *Alexander Botoš* a törökök által a Rimaszombat mellett épített Szabadka várát mutatta be, összehasonlítva más, a történelmi Magyarországon épült török erősségekkel. Az itt előkerült leletek jelentőségét abban látta, hogy a vár fennállása egyértelműen az itteni török kor 39 évéhez fűződik (1554-1593), így azok segítséget nyújthatnak a török várországok tárgyi kultúrájának leírásához. Az előadást követően élénk vita alkult ki arról, mit tekinthet a régészet a kerámialeletek szintjén török hatásnak. A Szlovák Tudományos Akadémia Régészeti Kutatóintézete képviselőjében *Peter Bednár* mutatta be *Eva Fottová*val közös kutatásuk eredményeit. Divény, Sajógömör és Derenk várainak digitális terepmodelljein szemléltette az előretolt erődítések jelentőségét.

A vizsgált terület várait inkább a műemlékvédelem szemszögéből megközelítő előadások csoportja sokszínűbbre sikerült. *Ladislav Župčan* előadásában a kaszai vár virtuális rekonstrukciójának kísérletére vállalkozott. A narratív forrásokból kiolvasható adatokkal a középkor építészeti stílusainak alapvető jellegzetességeit próbálta meg társítani, majd így felvázolni a kaszai vár hipotetikus háromdimenziós látképét. A vita során többen felrögték az előadónak a régészeti eredmények figyelmen kívül hagyását. *Michal Hřečka* a vartorzó konzerválásának módszertani kérdéseit elemezve rámutatott a rendszerváltás előtti felújítási gyakorlatban gyökerező „időzített bombákra”, a cementes habarccsal megerősített falakra. A porózus vulkanikus anyagból épült várfalak – mint Fülek várának falai is – esetében a kő kifagy a cementes keretből, ami lerontja a felújított részek statikáját és esztétikáját is. Az elmúlt évek munkálatai során már kizárólag oltott meszes habarcsot használnak. Vázolta továbbá a Fülek felújításán dolgozók által kialakított módszert, miszerint a rekonstruált szerkezeteket (pl. a Bebek-torony kerengője, a Perényi-torony csapóhídjának sorompója, a várkapolna föld feletti járósíntje) fából építetik újra, míg a tisztán az építmény bemutatóságát és a turiszták biztonságát szolgáló elemeket fémből alakítják ki (pl. korlátok, járórostok, lépcső

a kerengőre). A várak megmentéséért fáradó civilok tevékenységét magyar oldalról *Tomátas Tímea* mutatja be Szádvár példáján, míg szlovák részről *Martin Mino* beszélt a Csábrág várán elvégzett munkáról. A több észak-nógrádi várral is foglalkozó *Michal Šimkovic* Divény vára és várkastélya műemléki kutatásának legújabb eredményeit ismertette. A várkastély felújítására a község az év elején nyert uniós alapokból kétmillió euró körüli összeget. *Helena Ferencová*, a Szlovák Nemzeti Múzeum alá tartozó kékkői vár igazgatónője, az épületegyüttes eddigi régészeti kutatásainak eredményeiről és a felújítás terveiről számolt be. *László János* fotográfusként mutatott rá a légrégészeten a lelőhelyek feltérképezése terén rejlő lehetőségekre. *Edita Kušnierová* a Bebek család csetneki, pelsőci és gombaszögi erődített építményeit tekintette át. Hansúlyozta a multidiszciplináris megközelítés szükségét, majd szembe állította a gombaszögi major épületein tapasztalt – a tető beszakadását követő – rohamos állagromlást, és a csetneki vár megmaradt tornyainak betoncsereppel történt lefedését. A máso-

dik példa ugyan ellenkezik a szakszerű felújítás elveivel, de vészhelyzetben egyedüli garanciája lehet egy-egy objektum megmaradásának. A kétnapos konferencián a két ország szakemberei tettek néhány újabb lépést egymás felé a közös örökség megőrzése, hagyományozása érdekében... és ez nem kevés!

Végvárklaszter Dél-Szlovákiában

A Füleki Vármúzeum a Felső-magyarországi Várak Egyesületével karöltve az Európai Unió Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Programjának támogatásával 2009 végén elindította egy dél-szlovákiai várklaszter megszervezését. Az észak-magyarországi várak fenntartóit összefogó szervezetnek jelenleg 24 tagvára van, köztük olyan ismert erősségek mint Eger, Sárospatak, Diósgyőr, Nógrád és Hollókő vára. A Füleki Vármúzeumnak az a terve, hogy összekapcsolja a határ túloldalán érdekelt szlovákiai célcsoport tagjait, az egykori Nógrád, Gömör, Abaúj-Torna és Zemplén megyék várainak tulajdonosait és fenntartóit Kékkőtől Királyhelmecig, így alakítva ki egy, Szlovákiában még új érdekképviseleti fórumot, amelynek célja a szakmai együttműködés koordinálása, közös programok megalkotása, a kínálat összehangolása és egységes propagációs felületek kialakítása. A szlovákiai és magyarországi projektpartnerek nem titkolt távlati közös célja egy, az Európa Tanács által elismert, közös európai kulturális útvonal – „végvárút” – bejegyeztetése. Az út jövőbeli vándorai olyan várakat összekötő „élményláncot” járhatnak majd végig a határ két oldalán, melynek állomásai a közös történelem jelentős helyszínei.

A jelen cikk szerzője által koordinált személyes találkozók után az érdeklődők első csoportos találkozására április 15-én Füleken „A várak régészeti feltárása és műemléki felújítása Honttól Zemplénig a határ két oldalán” című nemzetközi konferencia keretén belül került sor. Az alakuló összejövetelen a társadalom különböző szektorai képviseltették magukat, így a területen működő három „vármúzeum” Krasznahorka, Fülek és Kékkő igazgatói mellett jelen voltak a várakat tulajdonló vagy működtető települések küldöttei (Töketerebes, Nagykövesd, Murány, Tornalja, Rimaszombat, Sátorosbánya, Divény – kapcsolódási szándékát jelezte továbbá Nagyszalánc és Torna is), a szakhatóságok képviselői (a Szlovák Tudományos Akadémia Régészeti Kutatóintézete és a Szlovák Műemlékvédelmi Hivatal is jelezte támogatását), valamint a magántulajdonosok képviseletében a gácsi vár tulajdonló gépipari részvénytársaság és a várak megmentéséért

fáradó civil szervezetek vezetői is. Az alakuló szervezet tevékenységi körének meghatározása során felmerültek a két szomszédos ország várainak uniós „felkészültsége” közötti különbségek. Míg a magyarországi partnereknél az esetek többségében az évek óta tartó céltudatos felkészülés eredményeként az állam hathatós pénzügyi segítségével lefektetett fejlesztési tervek megvalósítását követhetjük nyomon, Szlovákiában sajnos több helyen is nehezítik a várak megóvását és idegenforgalomba való bekapcsolását a rendezetlen tulajdonviszonyok, sőt esetenként a jogi szempontból nem is létező – a kataszteri térképeken sem szereplő – objektumok, melyek szigorúan védett természetvédelmi vagy bekerített vadászterületeken, esetleg egyéb állami kezelésben lévő erdőfelületen találhatóak. Ezeknél a várromoknál az első lépés megtételéhez kell majd a klaszternek segítséget nyújtania. Felmerült az „eltűnt” várak bekapcsolásának lehetősége is. A bakancsos turizmus számára kijelölhetik az egykori erősségek helyét, s a terület kitisztításával és a megfelelő történeti adatok mellérendelésével az egyesület felhívhatja a laikus közönség figyelmét ezek jelentőségére s lépéseket tehet az ilyen helyek védelméért. A „gazdátlan” várak megmentését az előkészítő bizottság a helyenként éledező város civil szervezetek tevékenységét országos mozgalommá terjesztve látja megoldhatónak, hiszen abban minden résztvevő egyetértett, hogy lelkes önkéntesek nélkül jelen gazdasági helyzetben a sikeres megóvás sok helyen elképzelhetetlen. A szlovákiai fél a Felső-magyarországi Várak Egyesülete tapasztalataira alapozva jelenleg az alapszabály kidolgozásán dolgozik. A közös idegenforgalmi márkaképzés kérdései különös izgalmakat tartogatnak a következő időszakra. A Felső-magyarországi Várak Egyesülete jelenleg az Északi Várak Útján Idegenforgalmi Klaszter megnevezést alkalmazza. A dél-szlovákiai szervezet megnevezése még további egyeztetések tárgya, de egy majdani közös „végvárút”-nak egy minden fél számára elfogadható, a történelmi tényeket szem előtt tartó és egyben a turisztikai marketing számára is használható közös márkanevet kell majd találnia.

Agócs Attila

Tetején lobogós hadi kopja... Drégely-vár régészeti kutatásának eredményei és állagvédelmi munkái

Arany János ismert versére utaló mondat-töredék arra az évtizedek óta tartó és mindmáig be nem fejezett kutató- és állagvédelmi munkára hívja fel a figyelmet, amelyet a biztos anyagi háttér hiányában a régészek és műemlékvédők folytatnak a nebezen megközelíthető hegyi várak (vár-romok) megmentése, helyreállítása érdekében. „Sokszereplős munka ez – írja a szerző –, amelynek célja törtenelmünk e kultikus helyének megóvása, átmentése az utókor számára.”

MAJCHER TAMÁS

A vár a Duna-Ipoly Nemzeti Park területén, a Börzsöny délkeleti részének egy sziklagerincén áll – 444 méter magasságban. A környező településekhez képest is 240 méter relatív magasságban, azoktól viszonylag messze, háromnegyed-kör panorámát nyújtva az Ipoly völgyére. A látszódo falak által határolt területe I. kategóriás kiemelt műemlék.

Első okleveles említése 1285-ből származik, akkor a Hont-Pázmány nemzetségé. 1311 után Csák Máté birtokolja, de 1321 után már Hont vármegye központjaként jelenik meg. 1328 és 1366 között három várnagyát is említik. 1390-ben királyi adományként kerül a Tari család tulajdonába. 1424-ben Zsigmond király visszacseréli, majd a török időkig az esztergomi érsekeké a vár. Megerősítésére feltehetően Mohács után, Várday Pál érseksége idején kerül sor, de 1551-ben egy lópor-robbanás következményeképpen úgy megrongálódik, hogy szóba kerül felhagyása is. A rosszul felszerelt várat 1552-ben közel 150 fő védi Szondi György vezetésével. Szondi a török készülődésének hírére, a tavasztájt több levélben is sürgeti a vár felszerelését, a létszám növelését és az erődítések támogatását. Egy levélben kitér arra is, hogy a vár jelen állapotában négy napig tud egy ostromnak ellenállni. Az Ali budai pasa vezetésével felvonuló 12 000 fős sereg négy ostromgyúja és hat tarackja ellen 1552. július elején valóban négy napig tudják tartani az erősséget élet-

A nyugati külső falat belülről terbelő omladék eltávolításával felszínre került déli kapu-torony részleges rekonstrukciójához a falsíkok kifalazásán és védőfalazat megépítésén kívül az udvarra nyíló kapu másolatának elkészítése is társult.

ük árán. A romos várról az első ismert ábrázolás 1600 körül készül, ami a régészeti kutatások alapján hitelesnek mondható.

A korán kialakuló irodalmi kultusz ellenére később is kevés hiteles ábrázolás született a romokról. A legismertebb Könyöki rajza. Az első pontos alaprajzi felmérést Sándorfi György, Nováki Gyula és Miklós Zsuzsa készítette el. Hivatalos ásatás is csak 2000-tól folyt a várban, bár vadászatok és kincskeresők többször is rongálták a lelőhelyet.

Helyi kezdeményezésre – egy nagyobb falomlást követően – 1986-tól folyik a vár álló falainak fal-konzerválása, balesetvédelmi veszély elhárító megerősítése. A Drégelyvárért Alapítvány – Teszári Károly – szervezésében 1988-tól az északi és nyugati külső falak megfogása, illetve a nyugati fal kipusztult falsíkjának visszaállítása folyt. Ekkor készült az északi falon a kiromlott lőrés helyére egy neogótikus ablak is. A szakmai háttérrel, irányítást az Allami Műemléki és Restaurálási Központ szakemberei biztosították (tervező Gál Tibor). A Magyar Állam nevében a tulajdonosi jogokat gyakorló Kincstári Vagyoni Igazgatóság a '90-es évek közepétől kapcsolódott a munkába. A kivitelezést nehezítették a terep adottságai, a megfelelő minőségű és színű falazó anyag beszerzése, az egymást váltó kőművesek. A nyugati külső fal kialakult textúrája szemléletesen mutatja e problémakört.

A 90-es évek végére a kifalazási-, megerősítési munkák olyan fázisba jutottak, amikor a régészeti kutatás már megkerülhetetlenné vált. Az építészeti összefüggések megállapításához és az omladék alól szakaszosan előbúvó falcsonkok szakszerű konzerválásához a talajszint alá pusztult részek kutatása, dokumentálása is szükségessé vált. Az állagvédelmi munkák szereplői a régészeti és műemléki örökség szempontjait nézve olyan szondázó kutatásban és állagvédelemben állapodtak meg, ahol a kutatás feladata egy-egy statikai vagy balesetvédelmi szempontból kritikus szakasz oly mértékű feltárása, ami a nagyobb építészeti egységekhez való kapcsolatot tisztázza, terv készítésére alkalmas és a helyreállítása is belátható időn belül megvalósítható. Az első lépésként egy részletes geodéziai felmérés készült a várhegyről és a régészeti, kivitelezési és ellenőrzési munkák segítésére elhelyeztünk egy fix mérőpont-hálózatot is. A szakaszos feltárásokat követően oldal-támaszt kapott a palotaszárny falcsonkjá, mellvéd-ként megépült a 15-20 méteres szakadék szélén a keleti fal. Az észak-keleti félbetört védműhöz rekonstrukcióban hozzáépült a hiányzó fele – stabilizálva ezzel statikailag is. A nyugati külső falat

belülről terhelő omladék eltávolításával felszínre került déli kapu-torony részleges rekonstrukciójához a falsíkok kifalazásán és védőfalazat megépítésén kívül az udvarra nyíló kapu másolatának elkészítése is társult. Az omladék eltávolításának két további haszna is volt. A napi 50–150 látogató számára biztonságosabb közlekedő utak jöttek létre. A törmelékből előkerült kőanyagot visszaépíthettük a falakba. (Bár műemléki- és költségtakarékossági szempontokból is általában szerencsés, ha a helyben található anyagot visszaépítik, az omladékból a kőanyag visszanyerése, átválogatása csak régészeti közreműködéssel történhet, védve ezzel a régészeti rétegek, jelenségek épségét; illetve megóvva a kőfaragványokat, tagozatokat a szakszerűtlen beépítéstől.)

Az eddigi kutatások a vár szerkezetéről több új információt nyújtottak: Az észak-déli irányú hosszú gerincen legalább három részből álló kővár épült, amelynek nagyobb kiterjedésű, palánkokkal, sáncokkal védett külső védelmi vonalai és udvarai is megvoltak – a pusztulásáig. A sziklagerincbe, annak déli negyedében egy udvart faragtak már a korai időkben. Az udvart délről egy sziklacsonk, keletről és nyugatról épített fal védte. A kapuja a keleti fal sarkában nyílhatott. A sziklacsonkon egy késői, lőkamrás patkótorony került elő, de feltehetően már a korai időkben is állt itt védmű. Az udvar sarkában egy ciszterna vagy kút feltételezhető. Az udvarról egy szűk sziklafolyosón lehetett a középső várba jutni. A sziklába vájt bejárat ajtókeretének csak a helye van meg. A szűk belépőből ítélve kétszárnyú ajtóval reteszték. A meredek kőlépcsőn innen csak gyalogos közlekedés folyt. A középső vár a szikla derekára épült külső nyugati fal és a felsővárat határoló belső nyugati fal közötti hosszú falközből és az északi és déli oldalon kialakított kisebb udvarokból állt. Az északi udvar külső falain két kisméretű korai patkótorony maradt meg. A nyugati külső falat a később vastagon megköpenyezték az ágyúk ellen.

A középső várból ismét egy sziklába vésett lépcsős folyosó vezet a felső várba. A folyosónak kérdéses a reteszelve. A palástfal déli végét a 16. század elején beköpenyezik, a sarkot ötszögű támpillérrel támasztják meg és így egy trapéz alaprajzú tornyot alakítanak ki, amelynek északi falán kapu nyílik a várudvarra. A felsővár udvarára jelenleg e késői kapu másolatán léphetünk ki. A feltáráskor előke-

rültek a keretkövek és a küszöb, így a nyílás is rekonstruálható volt. A felsővár a korai időkben egy délről és nyugatról palástfallyal kerített sziklaudvarból áll. Az északi oldalának korai lezárása az átépítések miatt nem tisztázott. A keleti oldalon csak a 16. század fordulóján húznak falat. A nyugati palástfal mellett kétszintes épület húzódott a kezdetektől. Legalsó padlója fölötti pusztulási rétegből báni denár került elő. A helyiségsor udvari kőfala késői. A korai épület favázás lehetett. A 16. század fordulóján az udvar északi végén is épült egy robusztus torony, boltozott pincével, csigalépcsővel. Az udvar két végén épült tornyokról elmondhatjuk, hogy már az ágyúkorszakban építették őket, és kisebb ágyúk elhelyezésére is alkalmasak voltak. Feltehetően az utolsó építkezésként az udvar északi felébe még egy ciszternát is kialakítottak.

A kutatás egyértelművé tette, hogy az 1552-es ostromban romossá vált várat nem építették újjá, de kisebb javításokkal még a 17. században is használták. Több ponton kerültek elő az 1552-es ostrom pusztulási rétegén képezett járósíntek, objektumok. Az előkerült ágyúgolyók alapján az ostrom ütegállásaira is nyertünk információt.

Mivel az ásatás az állagvédelmi munkáknak volt alárendelve, több helyszínen a kutatást felfüggesztették. Így visszatérve, kutatásra vár még egy kemence, egy boronafalú épület és más a tudomány számára izgalmas objektum is.

Bár külső szemlélő számára a munka üteme lassú (és ezt a program szervezői is időnként így érzik), csak az elmúlt időszakban 1000 m³ kőanyagot építettünk be. (Mindezt úgy, hogy az építési költségeket pályázatokból, támogatóktól elő is kellett teremteni!)

Dregelypalánk Önkormányzata és a Nemzeti Park is igyekszik a munkát támogatni. A kihelyezett tájékoztató táblák, a Säffer-kúttól a várig kialakított tanösvény a kulturális és természeti értékek megismertetését, megőrzését és az itt folyó munka népszerűsítését szolgálja. A hely és a dregelyi hősök tisztelete nem csak az évente megrendezésre kerülő Szondi-ünnepségek tényében, hanem a megvalósítás módjában is megmutatkozik. A település közintézményeiben és a Säffer-kútnál vásári forgatag, hagyományőrző programok zajlanak, míg a várba, mint kultuszhelyre a díszünnepség eseményére zarándokolnak fel a vendégek. ■

A törmelékből előkerült kőanyagot visszaépítettük a falakba.

Fotó: a szerző

Helyreállítások – buktatókkal.

Három északi várunk sorsa az elmúlt két évtizedben

A füleki Vármúzeum április 15-16-án a Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program keretében „A várak régészeti feltárása és műemléki felújítása Honttól Zemplénig a batár két oldalán” címmel megrendezett konferencia lebetőseget adott három, általam is kutatott vár építéstörténetének áttekintésére. A három vár: Nógrád, Ónod, Szendrő építéstörténetének részletes ismertetését most elhagyom, a helyreállításukkal kapcsolatos problémák bemutatása azonban hasznos tanulságokkal szolgálhat.

TOMKA GÁBOR

Ónod várának romjai az Alföld északi peremén, a Sajó közvetlen közelében állnak. Feltárása és helyreállítása 1985-ben országgyűlési határozat nyomán indult meg. A munkálatok előtt a várbelsőben falak már nem látszottak. A külső falöv külső síkját megbontották, a délkeleti bástyán eredeti falsík is már alig látszott. A délnyugati bástya alsó szintjének dongaboltozata életveszélyes volt, a külső falsík nagyrészt itt is hiányzott. A nyugati fal külső síkját mintegy három méter magasságig bontották meg. A *Révész László* által vezetett feltárás tisztázta a déli és keleti oldalon a falsíkokat, valamint nagyrészt feltárta a várbelső épületének déli és keleti szárnyát. A műemléki helyreállítás jó ütemben, bár napjainkra túlhaladott technológiával haladt 1991-ig. Elkészült a délnyugati bástya és a déli fal külső síkjának rekonstrukciója, továbbá a délkeleti bástya helyreállítása. Pótlások készültek az épebben megmaradt keleti falon is.

A rendszerváltás és a műemléki szervezet átalakulása azonban megakasztotta a helyreállítást. Az építkezés befejezetlenségére jellemző, hogy a várbelső falainak konzerválása úgy maradt félbe, hogy helyenként a falsíkokat még kialakították, de a falmagot már nem töltötték ki. A várbelső gyenge minőségű, főként horzszaköves riolittufából készült falainak nagy része konzerválás nélkül maradt. A falak néhány év alatt gyakorlatilag szétporladtak. A gazdátlan felvonulási épület is pusztulásnak indult. Az itt felhalmozott erősen töredékes reneszansz kőfaragványok sorsa végül megpecsételődött. Előbb csak a fa polcok tűntek el, majd a kövek is. Sajnos, mire 2003-ban tudomást szereztem a kövek sorsáról, már azt a szemétkerakót is felszámolták, ahová végül tudatlanságból kerültek.

A Kincstári Vagyoni Igazgatóság 2002-től kezdett ismét foglalkozni a siralmas állapotba került rom megmentésével. A *Kaló Judit* tervei alapján folytatott, modern műemlékvédelmi elveket követő helyreállítás a külső fal nyugati oldalára és az északnyugati bástya alsó szintjére terjedt ki. Sikertől konzerválni a várbelsőnek még az 1980-as években kiásott keleti szárnyát, valamint a déli szárny keleti részét is. Az ásások a nyugati fal falsíkjának és falkoronájának vizsgálatán túl kiterjedtek az egykori északi fal helyére is. Mivel itt a fal alapjaiból kifordult, a kimozdult romok dokumentálása után a tervek szerint új fal készült volna a régi nyomvonalán,

ezzel zárhatóvá válhatott volna a várrom. Ekkor szembesültünk a szerencsétlen helyzettel, hogy a privatizáció során a vár északi falának vonala magánkézbe került. A megosztáskor ugyanis csak a fennálló romok kontúrjait vették figyelembe, a ledőlt fal helyét azonban nem!

Feltártuk a várbelső déli szárnyának nyugati részét, a középkori kapu maradványait rejtő nyugati belső fal nagy részét, valamint a várbelső északi szárnya alatt húzódó pince nagy részét is. Ez utóbbit – megtelepítésünkre – a 19. század elején újjáépítették. A várudvar szintjét a 16-17. századi szintig süllyesztettük, és feltártuk a vár közepén a középkori eredetű, de a 19. században szintén megújított kutat is. Sajnos azonban a helyreállítás 2006-ban ismét elakadt. A KVI és az Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási Központ átalakulása után nem nyílt mód a helyreállítás újabb ütemének kivitelezésére. Ezért a várbelső nyugati épületrészeit vizsgatamettük, a kutat és az északi pincét ideiglenes védelemmel láttuk el. Az északi pince feltétős lefedése azonban sem esztétikai, sem műemlékvédelmi szempontból nem kielégítő megoldás. Ha a várbelső északi szárnyát nem sikerül rövidesen végleges igénnyel konzerválni, féltő, hogy a gyenge minőségű, alulról is nedvesedő pincefalak beomlanak, nemcsak közvetlen balesetveszélyt okozva, hanem végleg eltüntetve kevés alföldi várunk egyikének jelentős részleteit.

Szendrő városa az Aggteleki karszt és Kassa felé a Bódva festői völgyében kanyargó út mellett, Miskolctól északra mintegy 30 km-re található. Az oszmánok ellen itt kiépített erődítésrendszer legfontosabb eleme a Felső vár volt. 1997-ben, a kutatások megkezdésekor szinte csak a domborzat engedte sejtetni az egykori falak vonalát. A feltárások nyomán kiderült, hogy a délkeleti bástyánál helyenként akár négy méter magasságban is megmaradtak a falak. A helyi önkormányzat – tulajdonosként – kezdettől fogva szorgalmazta a feltárásokat. A helyreállítás azonban pénz hiányában nem indult meg. Így, nehogy további konzerválatlan falak kerüljenek a felszínre, a keleti várudvaron folytattam a vizsgálatokat, a Magyar Nemzeti Múzeum tervásatásának keretei között. 2002-ben, az akkori városvezetés jó szándékú, ám szakértelmet nélkülöző utasítására munkagéppel bolygatták meg a déli bástyát. A munkagép a bástya részben lebontott külső fala felett áthaladva a bástya földtöltésének számottevő részét átásta. A bolygatás dokumentálása, az előkerült falmaradványok értelmezése két ásatási idényt is

igénybe vett. A falak visszatemetése a terepviszonyok miatt így sem sikerülhetett maradéktalanul. A Várdombon ütött sebet előbb-utóbb jelentős anyagi ráfordítással kell majd orvosolni. A délkeleti bástya konzerválása végül megtörtént, de az akkor még műemléki védelem alatt álló rom kiegészítésekor a helyi erők szinte minden elkövethető hibát el is követtek. A megmaradt bástyafeltöltés szintjét munkagéppel lesüllyesztették. A kiomlott falsíkot rossz szögben, helyenként téves alaprajzon állították vissza. A köveket gyakran élükre rakták, kiegyenlítő sorokat nem használtak. Kötőanyagként szinte tiszta kőport alkalmaztak. A falkoronát betonba rakott kövekkel zárták le. A szakszerűtlen helyreállítás egyetlen eredménye, hogy az alkalmatlan kötőanyag az elmúlt néhány évben kiomlott, így a felső betonlepeny eltávolításától eltekintve lebontása nem ütközik nehézségbe.

A 2006-ban felállt új önkormányzat továbbra is szívügyének érzi a Várdomb sorsát, de céljai megvalósításához most már műemlékes tervezők közreműködését veszik igénybe (Gerák Miklós készített tervet a délkeleti bástya konzerválására és bemutatására). Az időközben műemlékké nyilvánított romok hasznosításához pályázati forrásokat céloztak meg. A délkeleti bástya rosszul sikerült kiegészítését a napokban bontották el. A belső vár központi tornyának helyére annak tömegét felidézõ kilátót készülnék építeni.

Az Alsóvár sorsa még kevésbé tűnik rendezettnek. A 17–18. században az itt kiépített Csáky-kastély a 20. század elején pusztulásnak indult. A több telekre tagolt területen a kastély, illetve a belefoglalt Alsóvár romjait részben lebontották, részben modern épületekbe foglalták. Az egyik telek tulajdonosa 2002-ben panzióvá akarta átépíteni az egyik lakóházat, ám végül a magas költségek miatt az építkezés a kutatás fázisa után (Fülöp András–Tomka Gábor) félbemaradt. Ezen és a szomszédos telken tovább omladoznak az épületmaradványok. A romok megőrzéséhez, felhasználásához egységes hasznosítási koncepció szükséges, ezt azonban gátolják a jelenlegi széttagolt tulajdonviszonyok.

Nógrád várát könnyű megközelíthetősége a fővárosiak egyik kedvenc kirándulási célpontjává avatja. A várban (köszönhetően mozgalmas történetének) a magyarországi várépítéset szinte minden fontos állomása vizsgálható. Sajnálatos módon nemcsak építése, hanem helyreállítása is több periódust mutat. A helyreállítás első szakaszában a jó szándékú helyi kezdeményezések mellé, amelynek motorja az akkori agilis nógrádi polgármester volt, még nem sikerült régészeti felügyeletet biztosítani. Ennek következtében az északnyugati bástya helyreállítása a párkány övonalától az eredeti állapottól eltér. A kapu és az északnyugati bástya közötti falon jól látható a helyreállítási idények során a kivitelezõ kőfalépítési tudományának fejlődése. Nemcsak a kőanyag, hanem a falszövet is tükrözi a változásokat. Hozzátehetjük, hogy szerencsére, legalább jó irányban. Az északi és északkeleti falak restaurálása már sikeresebbnek mondható, kifogásolni csak az északi patkóalakú torony felfalazását lehet. Bár ennek az építménynek csupán rongált alapfalai maradtak meg, felmenõ fala vélhetően függõleges volt, s valószínű, hogy épebben fennmaradt párjához hasonlóan ágyúlõrések nyíltak rajta a várfal oldalazásához. 2002 után, az új összetételû önkormányzat felállításával a helyreállítás lendülete megtört. Számottevõbb forrásokat azóta sem sikerült a vár rendbehozatalára biztosítani. Amíg a Magyar Nemzeti Múzeum költségvetése lehetővé tette,

kiseb (évente visszatemetett) szondázó ásásokat végeztem a vár több pontján. Szerencsére azonban egy helyi illetõségû, kőfalak építésében jártas „vár-gondnok” évrõl-évre képes rövidebb falszakaszok szanálására. A várrom fő problémája azonban még mindig megoldásra vár. A 15. századi, háromemeletnyi toronycsonk statikai biztosítása immár elodázhatatlan. A Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási Zrt. mint tulajdonos támasztóállvány építését rendelte meg. A rom megnyugtató végleges konzerválása azonban – véleményem szerint – csak támasztó felfalazásokkal lehetséges. Ennek szükséges feltétele a torony környezetének régészeti kutatása. Ez azonban felelõsen csak akkor végezhetõ el, ha a helyreállításhoz szükséges források már biztosan rendelkezésre állnak.

A három bemutatott lelõhely sorsából közös tanulságok vonhatók le. A helyi (túlnyomórészt a helyi települési önkormányzathoz köthetõ) erõk lelkesen érdeklõdnek a területükön található romok konzerválása és hasznosítása felõl. Ennek forrása részben a saját történelmük iránti érdeklõdés, de szerepet játszik a település turisztikai vonzereje növelésének szándéka is. A hátrányos helyzetû térségekben a műemlékek helyreállítása, üzemeltetése munkahelyeket is teremt. Helyi források azonban rendszerint e feladatokhoz nem elegendõk. A források hiánya és a műemlékvédelemben való járatlanságuk sarkallja a romok kezelõit illetve tulajdonosait, amikor olyan beavatkozásokat tesznek, melyek súlyosan pusztítják Tanulságok:

- 1, a helyreállításhoz helyi (önkormányzati) erõk lelkesedése,
- 2, a helyi lehetőségeken túlmutató anyagi forrás,
- 3, kutató és tervezõ szakember,
- 4, műemléki helyreállításokra érzékeny kivitelezõ szükséges

Ahol e négy feltételbõl valamelyik hiányzik, ott a helyreállítás nem lesz elfogadható minõségû. ■

*Ónod
Feltártuk a vár-
belső déli szár-
nyának nyugati
részét, a középkori
kapu maradványait rejtõ
nyugati belső fal
nagy részét,
valamint a vár-
belső északi szár-
nya alatt búzódó
pince nagy részét
is.*

*Fotó:
Civertan Bt.*

Feltámad Lovasberény

avagy hosszú szünet után ismét rendezvények helyszíne lesz
a Cziráky-kastély

ÖZVEGY GYÖRGYI

Atalyi, ünnepélyes tárlatvezetéssel, nagy sikerű latin zenei koncerttel megkoronázott augusztusi ünnepély után fellelkesülve az idén több rendezvénynek ad otthont a romjaiban is impozáns megjelenésű lovasberényi Cziráky-kastély.

Az építészettörténeti kutatáson átesett, felújítás előtt álló egykori főúri rezidencia jelen állapotában is felmutathat olyan részleteket, amelyeket a mai kíváncsi, a kulisszatitkokba betekinteni kívánó épülettalátogató érdeklődését felkelti. Ma még megfigyelhető ugyanis a falak belső szerkezete, a boltozatok kifalazása, és a kutatóárkok, kutatómezők most még bepillantást engednek a ház „kézzelfogható” építészettörténeti múltjába. Megfigyelhető a műemlék épületszerkezete is, amelyet a felújítás után valószínűleg eltakar. Ez az állapot lehetőséget ad arra is, hogy tanulmányozhatók legyenek az építési módok is, és várhatóan éppen ez adja a kastély turisztikai vonzerejét. Természetesen a jelenlegi forma bemutatása megfelelő biztonsági intézkedéssel, és az átlagosabbnál nagyobb odafigyeléssel jár együtt.

Evek óta számottevő érdeklődés tapasztalható a látogatók részéről a kastély iránt. Ezt bizonyítják a vendégkönyvi bejegyzések, a honlapra feltöltött megjegyzések, és az érkező turisták meglepően nagy létszáma. Az idei első megmozdulás a Műemléki Világnap „Rejtett kincseink” turisztikai akciónap volt. A ven-

déglátáson, és a szakmai tárlatvezetésen túl felmértük az érkező vendégek műemlékvédelmi tájékozottságát is, akik a kérdőívek kitöltésével kielégítően vizsgáltak. A kastély népszerűsítése volt a célja a május 1-jei „Falunap”-i találkozónak. Különleges csemegének ígérkezik a kastély történetének első „Múzeumok Éjszakája”. Június 19-én az ismert rendezvénysorozathoz kapcsolódva a kastélyban levetítik az „Álomkeringő” című, 1943-ban készült, és a kastély-együttes külső helyszínein forgatott régi magyar filmet. A látogatókat ezen a napon igazi *nostalgiamozi-bangulat* fogadja, s az este jó alkalom lesz arra is, hogy a résztvevők megemlékezzenek nagynevű komikusszínészünk, Latabár Kálmán halálának 40-ik évfordulójáról, s megismerjék a *Magyar Nemzeti Filmarchívum* munkáját is.

Júliusban a kitűnő akusztikai adottságokkal rendelkező belső udvar színpadi előadásoknak ad otthont: 10-én, szombaton – remélhetően egy forró nyári éjszakán – megismételjük a tavalyi nagy sikerű „Estrellas” tüzés salsa ritmusokkal fűszerezett latin zenei estét. Július 31-én a kastély színházi előadással várja a családokat.

Terveinkből nem maradhat ki az augusztus 20-i hétvége sem, hiszen majd az összes program kapcsolódik a helyi önkormányzat által szervezett rendezvényekhez. Az idei lovasberényi rendezvénynaptárt a Kulturális Örökség Napjai zárják.

További, folyamatosan bővülő információk: www.lovasbereny.hu; www.czirakykastely.eoldal.hu; www.nemzetimuemlek.hu; www.szem.eoldal.hu ■

Gyerekpályázat a jövő műemlékeiről

A Liget Műhely Alapítvány által kiadott *Szitakötő* (a kíváncsi gyermekek folyóirata) 8. számában, 2009 decemberében cikkek közölt a műemlékekről és védelmükről, e tevékenység jelentőségéről „Kő kövön nem marad” címmel. Az íráshoz kapcsolódva a szerkesztőség – az OKM és a KÖH támogatásával – a hátsó borítón „Mit miért védenél” címmel pályázatot hirdetett. A feladat így szólt: „Képzeld el, hogy te is a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal szakembere vagy. Nézz körül a környezetedben! Ötven év múlva szerinted melyik épületet vagy szobrot kellene műemlékké nyilvánítani és miért?”

Készíts fotót vagy rajzot, és részletesen indokold a választásodat!”

A hazai és határon túli magyar iskolákból mintegy harminc egyéni és csoportos pályázat érkezett be, melyeket a szerkesztőség a KÖH Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya munkatársaival közösen értékelt. A legérdekesebb, legszebb pályázatok beküldőinek és az őket segítő tanítóknak, tanároknak elsősorban könyveket tartalmazó csomagok és munkájukat elismerő oklevél küldésével köszöntük meg ügyességüket, lelkesedésüket.

A legjobb pályázatot a szajoli (Jász-Nagykunszolnok megye) Kőlcsey Ferenc Általános Iskola 4. b. osztálya küldte be. A 14 kisiskolás *Kovácsné Zsigri Csilla* értő irányításával településük több építményét mutatta be fényképen és írásban, emellett készítettek egy összerakós „játékot”, amelyen mindezek láthatók voltak. Az ötletes és ügyes megoldás jutalmát, az oklevelet és ajándécsomagot, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum meghívását egy egyedi, különleges múzeumlátogatásra március 19-én saját osztályukban vehették át a győztesek *Horgas Judittól*, a *Szitakötő* szerkesztőjétől, *Mibályfi Lászlótól*, az OKM Kulturális Örökségvédelmi és Koordinációs Főosztálya vezetőjétől és *Deme Pétertől*, a KÖH Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya vezetőjétől.

Deme Péter

Volt egyszer egy cipőbolt

az egykori Münchengrätzi cipőbolt védett berendezésének szétveréséről

Alig hiszem, hogy ma értelme lenne annak az elhíresült, egyébként leírva sehol meg nem jelent és soha el nem bangzott reklámnak, hogy „cipőt a cipőboltból...” Vagy legalábbis a budapesti Belváros egy bajdan híres és elegáns cipőboltja esetében bizonyonnyal nem, mert ezt a patinás üzletet is elérte az ismételt tulajdonosváltással csaknem mindig együtt járó átalakítási kényszer, s elbontották az üzlet védett belső berendezését. Engedély nélkül persze. Opra Zsuzsa műtárgyfelügyelő beszámolója.

OPRA ZSUZSA

Magyarországon 19 kereskedelemtörténeti enteriőr (bolt-és üzlethelyiség) áll műtárgyvédelem alatt. A gyakori tulajdonos és funkcióváltás miatt ezek kiemelten veszélyeztetettek. A folyamatos helyszíni ellenőrzés, valamint a védettség tényének ismerete ellenére is találkozunk engedély nélküli átalakításokkal, amelyek sok esetben súlyosan veszélyeztetik a védett berendezéseket. Hasonló, engedély nélküli átalakításokról érkezett közérdekű bejelentés a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Műtárgyfelügyeleti Irodájához április 16-án. Eszerint az egykori Münchengrätzi cipőbolt (1053 Budapest, Kossuth Lajos utca 15.) védett berendezésének bizonyos elemeit teherautóval szállítják el. Az egykori Münchengrätzi cipőbolt berendezését a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum felterjesztésére Művelődésügyi Minisztérium 1973-ban védetté nyilvánította. A berendezés, 1937 körül készült, ismeretlen bécsi tervező tervei alapján, valószínű, hogy budapesti mester kivitelezésében. A mahagóni burkolatú berendezés elemei a következők: a bejárat mellett kétoldalt negyedkörívben egy-egy pénztár és csomagoló pult, két oldalt közepén széles nyílással áttört előreugró falburkolatrendszer (a raktárrészeket különítik el), az oldal szerkezet áttöretében egy-egy összetett, üvegezett polcrendszer, négy üveges polcállvány, két pult, a hátsó végződés falburkolata valamint az emeleti galéria polcrendszere. Védelem alatt áll a falburkolatrendszer felső részén körbefutó, a galéria mellvédjeként szolgáló „MG” monogrammal díszített fémrácsosattal ellátott korlát-rendszer, valamint a fűtőnyílás rácsrendszerei is.

A Kossuth Lajos utcai cipőbolt sorsa ez év áprilisáig „szerencsésen” alakult. A többszöri bérlőváltás ellenére is eredeti funkcióját töltötte be: 2000 elejéig cipőboltként működött. 1997-ben a berendezés szakszerű felújításon esett át, a berendezés állagát nem befolyásolta, hogy 2004-ben funkcióváltás következett be.

A védett berendezést 2009 januárjában ellenőriztük, ekkor a Hivatal fotósai (Bélavári Krisztina, Nagy Krisztina) alapos, minden elemre kiterjedő fotódokumentációt készítettek. A fényképek alapján részletekbe menően meghatározhatók a beavatkozás nyomán keletkezett károk. Az engedély nélküli munkálatokat már a közérdekű bejelentés napján leállítattuk. Azt követő héten tartott helyszíni ellenőrzéskor Bíró László restaurátor referenssel (KÖH) felmértük a keletkezett károkat. A legszembetűnőbb átalakítás a két oldalt közepén előreugró falburkolatrendszer nyílásainak kiszélesítése, a korábban sima fa hom-

lokzat táblás lambériává való átalakítása. A berendezés polcos elmei nem voltak a helyszínen. A galéria mellvédjeként szolgáló korlát magasságát megduplázták, a krómozott fűtőrácsok eltűntek.

Az engedély nélküli munkavégzéssel visszafordíthatatlan károk keletkeztek a berendezésen. Hatósági eljárásunk keretében a beavatkozás előtti állapot visszaállítását szorgalmazzuk. Ez csak szakszerű, gondosan kivitelezett restaurálás keretei között valósulhat meg. ■

Amikor még megvolt a berendezés...

Fotó: Opra Zsuzsa

A portré, mint irodalmi műfaj

KŐSZEGHY-PUSKA ILDIKÓ

A közelmúlt könyvárverésein felbukkant könyvek közül két, híres embereket ábrázoló portrékat tartalmazó mű is védett lett. Az egyik, Paolo Giovionak híres hadvezérekről készített arcképgyűjteménye, melyet Theobald Müller átszerkesztett és 1577-ben Baselban megjelentetett a Studio Antikvárium 27. árverésén került kalapács alá. Paolo Giovio itáliai humanista, 1536-ban a comói tó partján villát építtetett, amelyet a múzsáknak ajánlva Museonak nevezett el. Itt helyezte el egyedülálló arcképgyűjteményét, melynek egyes darabjait a legrangosabb reneszánsz festőkkel készítette el. Korának egyik legnagyobb festménygyűjteménye halálakor 500 darabot számlált. Minden arckép mellett az ábrázolt személy rövid életrajza függött. A kezdetektől azt tervezte, hogy gyűjteményét nyomtatásban is közreadja. Először az elhunyt itáliai írókat, költőket, filozófusokat bemutató albuma jelent meg “Elogia veris clarorum virorum amaginibus apposite” címmel, 1546-ban. Mivel az Itálián kívüli jeles személyekről kevés ábrázolása volt, a magyarok tekintetében Nádasdy Tamáshoz fordult, hogy küldje el Janus Pannonius, Csulai Móré Fülöp, Frangepán Ferenc, Brodarics István képét számára. Az “Elogia virorum bellica virtute illustrium” azaz a hadi érényekben, uralkodásban kiváló férfiak bemutatása

először 1551-ben látott napvilágot, még illusztrációk nélkül. Később egészítették ki a szöveget a gyönyörű fametszetekkel, amelyeket a múzeumában található arcképek mintájára Tobias Stimmer készített el. Ezt a munkát szerkesztette újra Müller könnyebben forgatható, kisebb formátumú köteté, melyben a szöveggel szemben jóval nagyobb hangsúlyt kapnak a képek. A híres személyek és arcképeik megközelítőleg időrendben sorakoznak egymás után, hogy csak néhányat említsünk közülük, Nagy Sándor, Attila, Nagy Károly, Cosimo Medici, Kolumbusz Kristóf arcképe sorakozott a kötetben! A magyar személyek közül kiemelkedik Mátyás király, akit az alatta olvasható epigramma szerint azért tart érdemesnek ide helyezni, mert nemcsak a háborúban, hanem a békében is kiváló uralkodó volt. Szerepel még II. Lajos, valamint I. Miksa magyar király és német-római császár arcképe is. Giovio eredeti műve az első ilyen típusú album volt, amelyet számtalan hasonló, különböző szempontok alapján kiadott arcképgyűjtemény követett. Ez esetben a védettség szempontja a magyar vonatkozás mellett az volt, hogy a Müller-féle átdolgozott műből nincsen Magyarországon gyűjteményi példány.

A másik portrégyűjtemény a Laskai Osvát Antikvárium 14. árverésén bukkant fel. Giovanni Batista Egnazio itáliai humanista műve (Somaire de chroniques, contenant les vies, gestes, & cas fortuitz, de tous les Empereurs d'Europe, depuis Iules

A Gizella és a Rudolf-szárny Gödöllőn

A Gödöllői Királyi Kastély 1.-2. szárnyának rekonstrukciós és restaurálási munkái építész szemmel

A rekonstruált barokk színház megnyitását követő hatodik évben kezdődött meg a kastély már korábban átadott központi magját és a színházát összekötő két épületszárny rekonstrukciója, az akkori tervekhez képest kedvezően módosult tervezési programmal. A Gizella- és Rudolf szárnyakban a korábban szállodát megvalósítani kívánó elképzelést elvetették. Így az eltelt évszázadok alatt többször átépített, az épülethez nem igazodó használatot is túlélő – ma is jelentős értékeket hordozó – épületrész a jövőben elsősorban múzeumi funkciónak ad majd otthont.

SZEBENI NÁNDOR

A korábbi művészettörténeti kutatás és a jelentős felületeken elvégzett restaurátori feltárások, a már felújított épületrészek rekonstrukciós munkái ugyan számtalan információval szolgáltak a szóban forgó két épületszárny történetének és napjainkig megmaradt értékeinek megismeréséhez, de ez az ismeretanyag a gondos előkészítés ellenére sem válhatott teljessé. Gödöllő esetében ismét beigazolódott, hogy egy épület csak a megfelelő szakmai felügyelettel és kellő körültekintéssel végzett építési munkák közben ismerhető meg igazán.

Még így is áldozatul eshetnek az elődeink által alkotott értékes építészeti és társzművészeti elemek, aminek számtalan oka lehet. Például megváltoztatott az épület funkciója, s ennek következményei az épüle-

ten is láthatók. Vagy az, hogy az egymást követő korszakok egyidejű bemutatásának technikai és esztétikai korlátai vannak. De a leromlott állagú épületszerkezetek megerősítése és megtartása is veszélybe sodorhat szobrászati és festészeti részleteket, és kárt okozhatnak az építés megvalósítói is, ha szakszerűtlenül, figyelmen kívül, vagy a megóvandó értékek ismerete nélkül végzik munkájukat. A legnagyobb gondot azonban a ma érvényben lévő vállalkozási feltételek jelentik. A leggondosabb előkészítés és tervezés ellenére is egy több évszázada álló épület rekonstrukciójakor számtalan nem ismert részlet válhat – és eddigi tapasztalataim szerint válik is – ismertté. A következmény pedig, ha nem akarjuk a napvilágra került értékeket megsemmisíteni, optimális esetben csak építés közbeni program és tervmódosítás, de jobbára többlet időigény és megvalósítási költségnövekedés.

A homlokzat helyreállítása a korábbi gyakorlat szerint történt

E két utóbbi – a szükséges többletidő és a többletmunkák anyagi fedezete – „köszönhetően” a műemléki védetség alatt álló épületekre is érvényes vállalkozási feltételeknek, az esetek többségében nem biztosítható. Az eredmény ezért gyakran az újonnan napvilágra került részletek eltitkolása, kedvezőbb esetben dokumentálása és visszatakarása, vagy mint esetünkben történt, jelentős kompromisszumokkal történő bemutatása.

A homlokzat helyreállítása a kastélyrekonstrukció esetében már korábban bevált gyakorlat szerint készült. Némi változást jelentett a dokumentálás gyakorisága és alaposága. A vakolat állapota esetünkben is teljes vakolatcserét indokolt. A munka megkezdése előtt ezért részletes dokumentációt készítettünk a homlokzatok átvételi állapotáról, majd hasonló módon jártunk el a vakolatok leverését követően is. Mindkét dokumentáció tartalmazza a homlokzati nézeteket, és az egyes részfelvételeket, pozíciójuk jól azonosítható bejelölésével. A munkát folyamatos művészettörténelmi felügyelettel végeztük, amit az is szükségessé tett, hogy az általunk munkába vett épületszakasz a kastély egyik korábbi épületrészét is magába foglalja.

A vakolatok leverése után tisztázhattuk a különböző korban megépített épületrészek viszonyát és kiterjedését, amit a kastély építéstörténetének kutatásában korábban is jelentős szerepet játszó művészettörténész, *Dávid Ferenc* szakmai irányításával dokumentáltunk.

Pontos felmérés készült a homlokzatot díszítő tagozatok helyéről és profilozásáról. Minden tagozati elemből meghagytunk legalább egy jó megtartású szakaszt, biztosítva a rekonstruált tagozatok korábbival azonos kialakítását és pozícióját. A homlokzatra nem előre gyártott gipsz elemeket helyeztünk, hiszen minden párkányt vakolatanyagból, a tagozatok alapján készített sablonokkal a helyszínen húztunk.

A „barokk sárga” homlokzat színe természetesen megváltozott. A már korábban elkészült épületrészek színezéséhez igazodó festés készült. A festékanyagát – a már jól bevált és előzőekben is alkalmazott szilikátfestéket – ismertük. A gyártó, kérésünkre megfelelően, beazonosító színmérések után készítette el a bemutatásra szánt színváltozatokat, melyekkel az elfogadásra szánt mintafelületeket felfestettük. (A festék végleges gyártása csak a jóváhagyást követően történt.)

A belső építőmesteri és gépészeti munkákkal egyidejűleg kezdődtek a még szükségesnek ítélt kiegészítő restaurátori feltárások is. Készült ugyan korábban is feltárás, ami elősegítette az építésztervező, *Máté Zsolt* munkáját, de hamarosan kiderült, hogy számtalan részletkérdés csak a tényleges építési munka során tisztázható. Például az egymásra festett rétegek száma. Megegett az is, hogy a megelőző kiegészítő kutatáskor, vagy még később, már a restaurálás közben, a korábban feltárt két festési réteg helyett négy vált ismertté.

Pontosíthattuk továbbá az egykori, majd levert párkányok helyét, méretét, viszonyát a feltárt festésekhez. Egy esetben még elfalazott párkánymaradvány is segítette a hiteles profilú tagozat rekonstrukcióját. Értelemszerű tehát, ha a párkányok egy része az új információk birtokában az eredeti tervtől eltérően készült. Természetesen a változtatást minden esetben a szakmai zsűri jóváhagyása előzte meg. Restauráltuk az hajdani istálló helyenként csak lenyomatban, másutt szinte teljes épségben megmaradt stukkó plasztikáit. A később szobákká alakított helyiségek egy részében visszaállítottuk az itatóvályúk fülkéinek keretezését, érzékeltetve az új

istállóba korábban áthelyezett itatók helyét és profilozását is. Mindezt megalapozottá tette egy szerencsés módon feltárt fülkerészlet, ahol még a tagozatok egykori színezése is megmaradt.

A kastély Mária Valéria szárnyában – igazodva a leendő múzeumi igényekhez – textilkárpitozás készül. A falkárpit alatti valamikori festett rétegeket megtartottuk és konzerváltuk. A festéseket az idő folyamán (felpikkelés után) egy vagy két rétegben, estenként akár három centiméter vastagságban is átvakolták. A jelenlegi párkányok egy része, illetve a restaurálandó ajtók és ablakok bélése, és főként a borítása ehhez, a feltárások során eltávolított vakolati réteghez igazodott. Mivel a vakolást csak a feltárt festés állagának veszélyeztetésével állíthattuk volna vissza, a textilkárpitot a feszítésre szolgáló keretézéssel emeltük ki a korábban volt kárpitozás síkjára. Említésre méltó néhány, főként az ablakbélések védelme alatt megmaradt papírtapéta töredék, melyeknek egy részét sikerült leválasztani, és remélhetőleg majd bemutatásra alkalmas módon konzerválni.

Végül, köszönhetően a közreműködő restaurátoroknak, festőknek, kő- és faszobrászoknak, ismertté válhatott néhány iparos neve is, akik korábban részesei voltak a kastély formálásának. Egy festő, egy asztalosé, néhány kőművesé és segítőjüké. Mi most azon fáradozunk, hogy többek között az ő alkotó munkájuk eredményét is átmentsük az utókor számára. ■

Restaurált plasztika a bajdani istállóban.

A tervezett stukkó párkány helyett a festett párkány rekonstrukciója készült.

Festőrestaurálás és díszítőfestés a Királyi Kastélyban

SERES ANDRÁS

A helyreállítás jelenlegi szakaszában restaurálásra, rekonstrukcióra kerülő két épületszárny különböző szintjeinek helyiségeiben a kastély történetének több korszakából maradtak meg, ha töredékesen is, korabeli festések. A két szárny helyiségei közül a festőrestauratóri feladatok mintegy 25 helyiségre terjedtek ki. Ezekben a termekben lévő falfestésekre már előzetesen készült egy átfogó elképzelés, amelyet a korábbi években megkutatott, részben feltárt festések ismeretére alapoztak. De már a munkák megkezdése előtt elkészítendő, az engedélyezéshez szükséges restauratóri terv készítése közben olyan részletek váltak ismertté – részben a kutatási munkák eredményeként –, amelyek részben megváltoztatták az előzetes elképzeléseket.

A restaurálási munkákat végigkísérte egy, talán leginkább orvosi konzíliumhoz hasonló csapat munkája. Ez a csoport a vezető restaurátorokból (*Bóna István, Seres András*), az alapkonceptiót is kidolgozó művészettörténészből (*Dávid Ferenc*), tervező építészből (*Máté Zsolt*), az épületrészeket majdan használó muzeológusokból (*Kaján Marianna, Kovács Éva*), a KÖH által delegált szakemberekből, (*Klaniczay Péter* területi felügyelő, *Tarbai Anna* festő restaurátor, *Deklava Lilla* művészettörténész) és a restaurálási munkákért felelős főépítésvezetőből (*Szebeni Nándor*) állt.

A korábban kidolgozott, átfogó restaurálási koncepció megalapozott és átgondolt volt. Am a munkák során egyre alaposabban megismert, festett rétegek termenként újragondolásra készítették a szakembereket. A koncepciók kialakítását a feltárukt festéseken túl a muzeológusi szempontok is befolyásolták. Érthető, hogy a múzeumi szakembereknek, akik az

épületet kiállítási célokra kívánják használni, képviselniük kellett az érdekeiket. Ugyanígy képviselte minden szakember a saját területe diktálta szempontokat, ami végül is konstruktív közös munkát eredményezett. Mindemellett egy alapjaiban nem változtatható finanszírozásból, és csak szűkös keretek között módosítható határidőn belül kellett megvalósítani a meglehetősen időigényes, időközben többször is finomított elképzelések mentén körvonalazott restaurálási feladatokat ebben a – restaurátor szemmel nézve – nem kevés számú helyiségben. Melyik réteg és miért legyen bemutatva? Mekkora felületet s hol restauráljanak, és melyek legyenek a rekonstrukció szempontjai? Vannak termek, ahol a teljes felületet kell aprólékos restaurálási munkával helyreállítani, és vannak, ahol kisebb, restaurálandó felületeken kívül rekonstrukciós díszítőfestést kap a teljes terem. Vannak helyiségek, amelyekben az „egységes korszak-egységes réteg” bemutatása elv helyett inkább a különböző, töredékesen előkerült falfestések több rétegét kell egyszerre bemutatni. Hogyan válik ez a látszólag sokrétű elképzelés mégis egységes szemléletű helyreállítássá? Nem utolsó sorban pedig hogyan valósítható meg, a kivitelezés ideje alatt többször is változó, csiszolódó koncepció mellett az épület helyreállításához szorosan kapcsolódó restaurálás? Ézrekre a kérdésekre kellett folyamatosan választ találni. Méghozzá minden résztvevő szakember számára elfogadható megoldást jelentető válaszokat.

A korábbi kutatások, feltárások és az épületrészek történetének ismerete alapján kidolgozott alapkonceptió egyértelmű és elfogadható volt minden érintett számára. Az elképzelés figyelembe vette a különböző falfestések egyedi, történeti, és az épület többi festéséhez viszonyított értékét, ennek alapján határozták meg, hogy melyik helyiséget hogyan állítsuk helyre. A tervezett restaurálási feladatokat is tarthattuk – figyelemmel a rekonstrukció időigényére – s a kivitelezés költségkeretére. Az elgondolás figyelembe vette a restaurálandó termék tervezett funkcióját is, azaz hogy melyikben milyen meghatározott korú és stílusú enteriőrt mutatnak be, s melyik ad helyet időszakos kiállításoknak, illetve melyik lesz üzlet, vagy kiszolgáló helyiség. Ezek alapján a II. szárny emeletén két, korábban több részre osztott helyiség teljes restaurálását tervezték be. Ez azt jelentette, hogy a kiválasztott festésréteget tárták fel, tisztítsák, konzerválják és retusálják. Azokat a falfelületeken pedig, ahol nem maradt restaurálandó réteg, ott rekonstrukciós festéssel egészítsük ki, ezzel váljon teljessé a helyiség festése. A teljes restaurálásra szánt helyiségekben maradt fenn a jelenlegi kastély rekonstrukció által érintett termek közül a legértékesebb falfestések.

A többi helyiségben egyszerűbb díszítőfestések kerültek elő. Ezeket csak néhány négyzetméter felületen restauráljuk teljesen, a többi felületen pedig rekonstrukció mutatja be a korabeli festést.

A II. szárny két emeleti helyiségébe pedig a terv szerint – korabeli fotók alapján – falikárpit készül. Bár a korábbi kutatások, sőt, egyes helyiségekben nagy felületeken végzett feltárások átfogó képet adtak a szobák festéseiről, a részletes restauratóri

Tízennyolc restaurátor csak a tömítésekben dolgozott bónapokig. Volt olyan felület, ahol egy négyzetméteren kilencszáz lyukat számoltunk meg.

terv elkészítéséhez további kutatásokra volt szükség. Ennek eredményeként részletesen meghatározhatuk a különböző korú falfestések rétegeit, azok stílusát, és állapotát. Legalábbis akkor ezt gondoltuk. Mert például a mezzanin szint egyik szobájában, már a tényleges restauráláskor a feltárások alkalmával találtunk olyan festésrétegeket – először csak egyet, majd később még egy másikat is – amely alapján változtatta meg a helyiség restaurálására vonatkozó korábbi elképzelést. A régebbi kutatások eredményeként jól látszott az oldalfalak klasszicista sávos festése, amelynek egy részét restaurálásra, a többi rekonstrukcióra szánták. Rajta több réteget elkülönítettünk a restaurátori terv készítése során, de egyik rétegen sem találtunk értékesnek tekinthető díszítőfestést. A munkák megkezdésekor azonban néhány helyen, a legalsó, klasszicista rétegre közvetlenül festett, ritka, meissenai porcelánokat idéző, színvonalasan megfestett díszítést találtunk. Ezt az eseményt a szakemberek nem kis lelkesedéssel fogadták, és a kérdéses réteg további feltárására kértek bennünket. Ez nem jelentett igazán könnyen és gyorsan elvégezhető feladatot, mivel ez a réteg nehezen volt megtartható. A vékonyan felvitt, gyengén kötött festés ezért is rejtőzhetett el eddig. A további munkák során megtaláltuk az ebből a rétegből megmaradt festések határait, azaz kiderült, hogy csupán néhány kisebb, fél négyzetméteres felületen maradt meg belőlük restaurálható rész. Megtaláltunk azonban a felette lévő rétegen egy architektonikus elemekből komponált, árkádsort ábrázoló festést, amit azért nem láthattunk korábban, mivel kisebb felületeken nem mutatott magából más, mint néhány egyszínű, szürke festékképlet. Ekkor újra át kellett gondolni a szobára vonatkozó koncepciót. Az a döntés született végül, hogy ahol megmaradtak festések (mert nem maradt minden falfelületen nyom a régebbi vakolatjavítások miatt), ott minden értékes rétegből mutassunk be felületeket, így még egy, eddig nem említett, meglehetősen kopott rétegből is, ami növényi elemekből komponált keretézést ábrázol. A sok réteg egy falfelületen történő bemutatása már nem engedte meg a hiányzó felületeken rekonstrukciós festéssel történő kiegészítést, mert egyrészt nem lett volna igazán indokolt egyik kiemelése sem a többi rovására, másrészt az összkép már túlzottan zavarossá vált volna egy ilyen kis alapterületű, alacsony szobában. Tehát ebben az egy helyiségben is négyszer-öttször módosult munka közben a koncepció, ami mindannyiszor az összes érintett szakember lelkes részvételével, és a végeredményt tekintve egyetértésével történt.

Az engedélyezett restaurátori tervünk szobánként külön-külön részletezve, egyértelműen meghatározott minden feladatot. A munkák megkezdésekor a szakemberekből álló „zsűri” még minden lehetséges kérdést tisztázott. Ez a kis szoba a mezzaninon azonban példa arra, hogy bármilyen alapos előkészítés sem mentesít a feladatok munka közbeni újragondolása alól. Különösen ott, ahol a restaurálandó felületek nagy részét nem látni az átfestések miatt. Nem látszott az eredeti festések nagy része az I. szárny utolsó, 49. számú helyiségében sem. Itt az épületszinten egyedülálló díszítőfestést tártunk fel. Menyezetfestés ebben a két épületszárnyban a régi átalakítások miatt alig maradt meg. Ebben az egy helyiségben viszont annyira kifinomult klasszicista díszítőfestés maradt meg, hogy nem volt kérdés, az eredetileg tervezett, bemutató restaurálás és rekonstrukciós festés helyett itt teljes restaurálásra van szükség. Akkor is, ha ennek időigénye és költsége jóval nagyobb a tervezettnél.

A többi teremben is sok eldöntendő kérdés adódott a munkák során, ami több, kisebb-nagyobb módosulást eredményezett. A II. szárny emeleti helyiségei a két teljes restaurálásra szánt terem kivételével – az eredeti elképzeléssel ellentétben – falikárpitozást kaptak. Ezekben a szobákban egy kivétellel meglehetősen egyszerű díszítőfestés volt, aminek állapota, és a megmaradt felületek nagysága sem volt olyan, ami mindenki számára egyértelműen kívánatosá tette volna a restaurálásukat. Másrészt az ezen az épületszinten bemutatásra tervezett enteriőrökhöz is a kárpitozások rekonstrukcióját tartották a legmegfelelőbbnek. Abban a kárpitozásra szánt helyiségben, ahol a megmaradt falfestések állapota megkívánta, konzerválási munkákat végeztünk. Így később bármikor restaurálhatóak lesznek ezek a falfestések is.

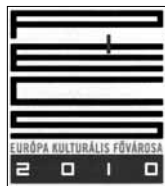
Azokon a felületeken, ahol – bár többé-kevésbé megmaradtak az eredeti díszítőfestések – rekonstrukciós festés lett tervezve, az eredeti felület kisebb részét tanú,- és mintafelületként restauráltuk, a többi felületet visszaoldható anyaggal eltakartuk, hogy később bármikor eltávolítható legyen, és erre készítettük a restaurált részhez igazított rekonstrukciós festést. A restaurálandó festések legnagyobb részét egy időben átvakolták. Ennek előkészítéseként a teljes felületet felpikkelték. Kisebb kalapáccsal, ácskapoccsal sűrűn beütögették, hogy a meszes vakolat tapadását így biztosítsák. Emiatt nehezen felmérhető mennyiségű tömést kellett elvégezniük a restaurátoroknak. Tizenhét restaurátor csak a tömítéseken dolgozott hónapokig. Volt olyan felület, ahol egy négyzetméteren kilencszáz lyukat számoltunk meg. A tömítések száma a két épületszárnyban meghaladhatja a százezret. Ezután egy-egy felületen az apró tömítések ezreit, valamint az erős kopásokat kellett kiretusálni ahhoz, hogy megfelelő mintául szolgáljon a díszítőfestők által készített rekonstrukciós festéshez. Csak így volt elérhető, hogy az új festések ne nyomják el az eredeti festéseket, ne látszódnak bántóan újnak, de ne hassanak patinázott hamisítványoknak sem. Úgy alkossanak egységes benyomást a restaurált felületekkel, hogy figyelmesen szemlélve mégis elkülöníthetőek legyenek azoktól.

Mindezekben a munkákban végig teljes támogatásban részesültünk. Az építető, a generálkivitelező, a hatóság és az összes résztvevő szakember részéről lelkes és türelmes együttműködés segítette a restaurátorokat. Minden munka közbeni koncepció,- és feladatmódosításra pedig az épület művészeti értékének tisztelete motiválta a bevezetőben felsorolt szakembereket. ■

Szoba a mezzaninon

Találtunk olyan festésrétegeket – először csak egyet, majd később még egy másikat is – amely alapján változtatta meg a helyiség restaurálására vonatkozó korábbi elképzelést.

Az orgonaépítő

Pécsen, a Király utcai Vasváry-bázisban május 18-án nyílt meg az a kiállítás, amely a város egyik legnevezetesebb manufaktúrájának, a 150 éve alapított Angster-orgonagyárnak állít emléket. A gyár történetéről szóló kiállítás anyagát, koncepcióját a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal szakreferense, Hajdók Judit orgonaművész állította össze. A kiállítást – a nagyszámú érdeklődő és az Angster-leszármazottak jelenlétében – a város nevében De Blasio Antonio, a KÖH nevében dr. Mezős Tamás (elnök) nyitotta meg. A megjelenteket az Angster-család szakmai jelentőségéről Végh Antal orgonaépítő mester, a Pécsi Orgonaépítő Manufaktúra Kft ügyvezetője tájékoztatta. (Ismertetőjének rövidített, szerkesztett változatát alább közöljük.)

VÉGH ANTAL

„A tematikus kiállítás nem csupán az Angster-orgonagyár korszakainak s meghatározó hangszereinek a bemutatására vállalkozik, hanem betekintést nyújt az Angster-család történetébe is. Fényképek, eredeti levéltári anyagok, műszaki rajzok segítségével ismerhetjük meg a kiemelkedő Angster-orgonákat, családi dokumentumok, bizonyítványok, segédlevelek, fényképek, gyászjelentések és emléktárgyak alapján alkothatunk képet a tulajdonosokról.

A kiállítás elrendezésében követi az orgonagyár időbeli, három generációra osztható korszakait. Bemutatja a gyáralapító Angster Józsefet, ismerteti munkásságát, tanulmányait s pécsi letelepedését. Megtaláljuk az 1867-ből való iparendély-kérelmét ugyanúgy, mint az első orgonájára szóló szerződést, vagy átvételi jegyzőkönyvet, s áttekintést kaphatunk a cég első 30 évében készült 300 mechanikus orgonájáról. A család három generációja összesen 1300 orgonát épített, vagy épített újjá, s köztük olyan jelentőseket is, mint a kassai dóm, a budapesti bazilika és a pécsi székesegyház hangszerei. A kiállítás bemutatja a család féltve őrzött emlékét, Angster József naplószerű önéletrajzát, továbbá a második, tízéves vándorúton készült vázlatkönyvét. (Ez utóbbi a kutatók és az orgonaépítők számára forrásértékű. A dokumentumok egy részét a Megyei Levéltár bocsátotta a kiállítás rendelkezésére.) Megtekinthetjük a *Haynald Lajos* kalocsai bíboros érsek által 1876-ban, német nyelven írt kinevezést, amellyel Angster Józsefet a Kalocsai Székesegyház akkor új és országos viszonylatban is nagy, jól sikerült orgo-

nájának elkészültével „kalocsai érseki orgonaépítő” címmel tüntette ki. Kevesen láthatták és még kevesebben tudhattak Angster József legelső, 1882-es orgonakatalógusáról. Ugyancsak szerepel a már ismertebb, 1896-os katalógus.

A gyáralapító mindkét fiából, *Emil*-ből és *Oszkár*-ból is orgonaépítő lett. Ők a századforduló előtti években kapcsolódtak be a gyár életébe, és fokozatosan vették át annak irányítását. Mérőföldkő volt a cég életében a budapesti Szent István Bazilika orgonájának felépítése – nem utolsó sorban azért, mert pneumatikus vezérléssel működött, amelyet a tanulmányúton szerzett tapasztalatok birtokában csak a második generáció oldhatott meg. Ez volt annak idején Magyarország legnagyobb orgonája. A munkát nagy küzdelem után nyerte el az Angster-cég. Erről az időszakról szóló korabeli dokumentumoknak, újságcikkeknek nem csupán az Angster-történetben van jelentőségük, hanem az egyetemes magyar ipartörténetben is. A kiállításon látható a cég harmadik, 1908-as kiadást, színvonalában a korábbiakat felülmúló katalógusa is. Értékes dokumentumok számolnak be az 1909-es ipartámogatási program keretében nyújtott államsegélyről, az ennek segítségével történt nagymérvű gépesítésről. Egy vitrinben láthatók a cég I. világháborúval kapcsolatos emlékei. A két világháború közötti időszak értékesebb hangszerei között kiemelt helyet foglal el a Szegedi Dóm orgonája, mely az Angster cég legnagyobb alkotása, amely a maga idejében Európa második legnagyobb templomi orgonája volt.

A harmadik generációt két unokatestvér, *Emil fia József* és *Oszkár fia Imre* alkotta. A cég vezetését még a II. világháború kitörése előtt, fiatalon, fokozatosan vették át. Az ő időszakukra esett a cégalapítás 75-éves jubileumának megünneplése, amellyel párhuzamban egyházzenei napokat rendeztek a városban. Erről korabeli kiadványokat, értesítéseket láthatunk. Megtaláljuk az utolsó új orgona képét és néhány, már az államosítás utáni időből származó dokumentumot is.

A vezetők ellen 1951-ben koncepció per indult. A nyolcvanas évek második felében megindult a tönkretett Angster-örökség társadalmi rehabilitációja. Cikk és a család történetével foglalkozó könyvek jelentek meg, majd a kilencvenes évekből, majd az Angster-cég megkapta a Magyar Örökség Díjat és a Tüke-díjat.

A történet folytatódik. A gyáralapító Angster József dédunokája *Angster Judit* akusztikai korábban a MTA Akusztikai Kutatólaboratóriumában, jelenleg Stuttgartban, a Fraunhofer Intézetben végez orgonaakusztikai kutatásokat. ■

A kiállítást rendező Hajdók Judit, a KÖH szakreferense és dr. Deme Péter a megnyitón

*Fotó:
Pécs 2010
Sajtóiroda*

A Müntzberger-gyűjtemény a Magyar Építészeti Múzeumból

Az 1968-ban alapított Magyar Építészeti Múzeumnak, a barokk tervrájk-gyűjteménye után, a „Kisépítészet, belsőépítészet, tárgytervezés 1799-1818” című kiállítási anyaga régiségében a második legjelentősebb és különösen gyönyörű tervrájk-együttese. Müntzberger Antal eszéki professzor 150 tételből álló minta-rajzgyűjteményét most mutatjuk be először kiállításon.

BUGÁR-MÉSZÁROS KÁROLY

A Magyar Királyi Tanügyi Törvény, az 1777-ben kiadott *Ratio Educationis* gondoskodott a szakképzésekről. Az építész, iparművész és iparos képzés alapját a legmagasabb szakmai színvonalon rakta le, majd a Törvény 1806. évi módosított kiadásában korlátokat is megszabott (23§.): „azokban a kézműves-szakmákban és mesterségekben, amelyekben szükséges a rajztudás, az inas-időszakból senki sem bocsátható tovább a mesterfokozat megszerzésére, csak az, aki rajztudását érdemleges bizonyítványokkal igazolta”.

A Magyar Királyságban 1777 után, 25 év alatt mintegy 20 regionális központban alapítottak Királyi Rajziskolát. Az általuk oktatásban felhasznált mintarajzokat évente a Királyi Magyar Országos Építészeti Igazgatóság pecsétjével (K. Hungar. Landes Baudirektion) kellett hitelesíteni, és az oktatás körülményeiről jelentést beadni a Helytartótanácsnak.

2002-ben Müntzberger Mária, az Eszéki Királyi Rajziskola professzorának, Müntzberger Antalnak (1770/74 – 1824) egyenes ági leszármazottja ajánlotta fel a Magyar Építészeti Múzeumnak megvételre ősenek rendkívül magas színvonalú és az építészet, belsőépítészet és tárgytervezés széles skáláját átölelő, megőrzött rajzgyűjteményét. A szignált rajzok között található még Müntzberger Mathias neve is, aki Antal professzor Budán működő kortársa volt, és az ifjak, Ferenc (*1801) és Antal (*1802) rajzai is, kerek együttest alkotnak a gyűjteményben.

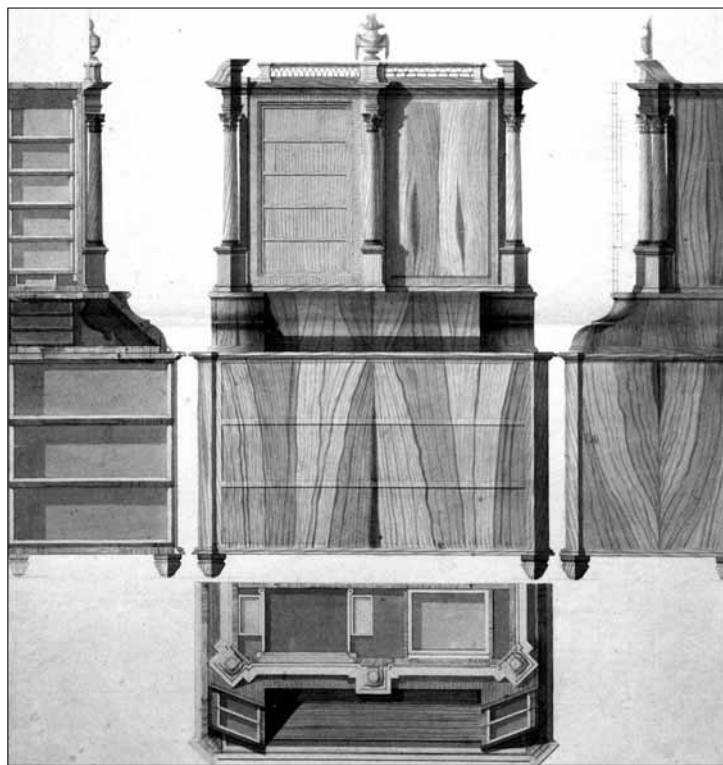
A Királyi Rajziskola mintarajzain látható épületek, bútorok, ötvöstárgyak királyi paloták berendezéséhez is méltó színvonalúak. Képet kaphatunk a magyar vizuális kultúra és oktatás országosan egyenletes színvonaláról. A rajzegyüttes kert pavilonokkal kezdődik, a világi belsőépítészet legmagasabb színvonalú faburkolatai, stukkó, tükör-konzolasztal együtteseivel folytatódik. Míves cserépkályhákra és még mivesebb kályha feletti urnavázákra ad rajzmintákat. A konzolasztalok szobros óraházai után *directoire* romantikus írószekreter teljes műszaki rajza következik metszetekkel, titkos fiókok rugószerkezeteivel. A szekreterek több változata is szerepel. A királyi udvarba illő két, *copf* stílusú lovasszánkó tervén 1799-es évszám van. Külön fejezetet kap a rajzok között a kovácsmesterség, amelyhez vaskapuk zártakaró tagozata, kilincse és konzolos cégérek rajzai kapcsolódnak. Az asztali ötvösség ábrázolt tárgyai is palotába illőek: ezüst gyertyatartók, kancsók, fedeles levestest-álak, cukortartók, szószostálak. Az egyházi belsőépítészet teljes skálája is szerepel a rajzegyüttesben: különböző funkciójú, titulusú oltártervek, hozzá tabernákulumok, gyóntatószékek, padsor, sekrestyeszék, felolvasó állvány (ambo) műszaki tervrajzai. A templomi ötvösség következik miséző kelyhekkel, cibóriummal, talpas kereszttel, tömjéntartó

naviculával és füstölővel, végül örökméccsessel. Az építészettudomány alapformatana is sok szerkesztett rajzzal remekel. Az oszloprendek tudománya kiegészül a különböző ívrendszerekben való szerepeltetésükkel. Ezek zömében az ifjú Müntzberger Ferenc művei. A rajzoktatás kiterjedt a textiltervezésre, ahol a szegélydíszek mellett a színes virágokkal díszítendő bútor- és falikárpitok, miseruhák vagy díszruhák ornamentikájának motívumelemei is felsorakoznak. Találkozunk porcelán emléktányérok terveivel is. Aranyművesek tanítására készült ékszerterveket is láthatunk, mindet a legmagasabb művészeti színvonalon. Magyarországon az eszéki rajzegyüttesen kívül négy-öt hasonló rajzsorozatot ismerünk a Királyi Rajziskolából közgyűjteményekben és a Rajziskolák máig létező jogutódjánál. A kiállítás ritka kincseket vonultat fel az összművészeti gondolkodás és megjelenítés bizonyágául a látogatók előtt. A rajzsorozatot gyűjtötte és a kiállítást rendezte e sorok írója.

A rajzokat restaurálta és a tablókat készítette Feledi Zsuzsa, a Magyar Építészeti Múzeum grafikus restaurátora. A kiállítást megnyitotta Turányi Gábor Dla, okl. építészmérnök, a Moholy-Nagy Iparművészeti Egyetem professzora.

A *Kisépítészet, belsőépítészet, tárgytervezés Királyi Rajziskola 1799-1818* című kiállítás június 19-ig tekinthető meg az Örökség Galériában.

A konzolasztalok szobros óraházai után directoire romantikus írószekreter teljes műszaki rajza következik metszetekkel, titkos fiókok rugószerkezeteivel.

Ablakoló

VÁRALLYAY RÉKA

Késő hegy alatt abrakolni... – szól a közmondás, utalva arra, hogy az utolsó pillanat már nem mindenre megfelelő.

Vajon a *hegy alatt ablakolás* még elegendő eredményt hozhat? Erre kerestük a választ az elmúlt héten is. A Műemlékvédelmi Világnap alkalmából harmadikban rendeztünk 9-12. osztályos diákoknak rajzversenyt a megyei örökségvédelmi igazgatóság munkatársával, *Magyarósi Imolával*, hogy a diákok figyelmét az épített örökség egy-egy szegmense felé irányítsuk. Látva a homlokzatok egyre nagyobb ütemű átalakítását és a még mindig fokozódó thermopan örületet, idén az ablakokra került a sor. A versenyen három középiskola – a sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Líceum, a Plugor Sándor Művészeti Líceum valamint a kézdivásárhelyi Nagy Mózes Líceum – csaknem 60 diákja vett részt, meglepően szép eredménnyel. A Bod Péter Megyei Könyvtár – az egykori megyeháza – díszterme, hol annak idején a terem névadója, Gábor Áron is felszólt – megtelt cirádás, századfordulás, stukkódíszes városi ablakokkal, kis, falusi hatszemes nyílászárókkal, boronaházak aprócska réseivel... Egyesekben tükröződött az utca, másokban a szoba függőnye fodrozódott, némelyek egész pontos képet adtak a vaslatokról is. A díjakhoz a Magyar Köztársaság Kulturális Koordinációs Központja pénzjutalommal, a Kovászna Megyei Művelődési Központ könyvekkel járult hozzá. A legnagyobb hozadéka a versenynek a diákok számára nem is a jutalom és az oklevél, hanem a személyes megfigyelés élménye lehetett. Volt olyan pályamű, melynek „modelljét” a rajz elkészülte után nem sokkal kicseréltek, s ezt az alkotó kétségbeesve jelentette tanárának. Ugyancsak érzékennyé váltak a gyerekek Sepsiszentgyörgy szecessziós házainak díszes ablakkeretelésére, együtt fedezve fel azt az igazságot, hogy milyen sok múlik a részleteken. Most, amikor a tizenéves gyerekek nagy része ide-oda csapódik, kapaszkodót keresve abban a sodró információáradatban, mely körülveszi, különösen fontos szilárd, értékalapú, közösségi programokat szervezni. Az év elején a Plugor Sándor Művészeti Líceum tanáraival közösen elindítottuk régi álmunkat, a Háromszéki Értékvédők Csapatát. Kéthetente előadásokat, kirándulásokat, közös tevékenységeket szervezünk a diákoknak a székelyföldi örökség különböző területeivel kapcsolatosan. Szeretnénk, ha megismernék saját régiójukat, felelősséget éreznének értékeik megőrzése iránt. Nyáron a felső-csernátoni haranglábat közös erővel, tábor keretén belül tervezzük helyrehozni, hogy valódi csapat alakulhasson ki az érdeklődőkből. A Református Kollégium tanrendjébe pedig, Magyarósi Imola kérésére – és vezetésével – bekerült a Műemlékvédelem óra is. A rajzkiállítás megnyitója után pár nappal, április 30-án került sor *Sebestyén József* kollegánk elő-

adására, aki több évtizede foglalkozik a történeti ablakokkal. Az ablak funkcionális és átvitt értelmű megközelítése után, rövid ablaktörténetre, majd a nemzetközi és hazai példákon keresztül – az előadó fotóinak felhasználásával – a jelenlegi problémák gondolatébresztő bemutatására és a www.ablakprofilok.hu honlap népszerűsítésére került sor. Az ablak a ház szeme, annak szeme fénye, a homlokzat jelentős része, megváltozásával csorbul az épület arculata. Történeti szerkezetei miatt az ablak szakmai tudásforrás és „adatbank” is egyben. A kidobott régi nyílászárók nagy része a mai műszaki igényeknek megfelelően javítható volna, nem is beszélve a ma már pótolhatatlan egykori faanyag minőségéről és a mesterségbeli tudásról. Érezték ezt mindnyájan a hallgatóság soraiban, mert a bemutatót csaknem egyórás beszélgetés, vita és közös megoldáskeresés követte. *Jakab Árpád*, a történeti nyílászárók felújításával mesteri módon foglalkozó helyi műhely vezetője például a Brassó belvárosában zajló léhangoló folyamatokra hívta fel a figyelmet. A derék századok 18. századi, csodálatraméltó precizitással készült nyílászáróit ugyanis nem elég, hogy nagy számban cserélik igénytelen megoldásokra, hanem még eltávolításukkor sem figyelnek oda értékeikre: volt, hogy a kérésük ellenére láncfűrészsel darabolták fel a házból kidobott barokk kereteket. Egy másik példa műemléképületen esett meg, hol a reneszánsz kőkeretet is elpusztította tulajdonosa az ablakszárnyakkal együtt. (Az örökségvédelmi hivatal pedig elveszítette a pert, azzal az indoklással, hogy nincs olyan 16. századi szemtanú, aki garantálná, hogy az az ablak épp úgy nézett ki egykor, ahogy a tulajdonosokra maradt az átalakítás előtt.) Igaz, hogy Brassóban már közel sem azok élnek, akik a várost építették, így az ablakprobléma identitásbeli kérdésekhez is vezethet. A brassói civil szervezetek összefogásával, a megye anyagi támogatásával legalább a kapuk megmentésére és helyreállítására indulhatott el idén egy program. Fontos volna a szakképzés erősítése is, a történeti nyílászárókkal foglalkozó restaurátorok, asztalosok összefogása – és a gyengébbek továbbképzése. A jelenlévő civil szervezetek képviselői a média és a reklámok erejében, látványos, figyelemfelkeltő akciók indításában bíznának, hiszen ha lépten-nyomon a műanyag szigetelésre és az ablakcserére biztatják az egyszeri embert, nem fog fáradtságos munkával komoly szaktudású asztalost keresni. Követendő lehetne Nagyszében példája is, ahol a belvárosi postaládákba jól áttekinthető kis szórólap került a megfelelő és elvetendő példák – ablakok helyreállítása, villanyórák elhelyezése, kapuk karbantartása stb. – fényképes bemutatásával, DA és NU feliratokkal. Végül felmerült, hogy Sebestyén József előadását románra is le kellene fordítani. Tegyük meg mindent, és bízzunk abban: *Kinek Isten akarja, az ablakon is beveti!* ■

Kékgolyó, vagy zöld golyó,

TROGMAYER OTTÓ

meglocsollak, kis lotyó! Írta az ismeretlen poéta, majd elégedetten kaszálta lompos hajára a babért a Helikon ormán. Kaszálás közben néha a belső zsebébe nyúlt, hogy a lámpást előhúzza, majd meghúzza, fokozza lelkesedését. A lámpás tudvalévő nem más, mint lapos üveg, ha cserépből készült, akkor butella, melynek beltartalma a pálinka, fokozza a lelkesedést, orvosság, avagy gyógyszer, sokak szerint a testi, vagy szellemi munka nélkülözhetetlen serkentője. Csak sejthetjük, mi ihlette a kékgolyó kezdősorra. Talán az az utca, amely a Vérmező nyugati széléről indult az egykor nemes szőlőkkel borított domboldalra, s melynek sarkán a Blaukugel nevű vendégfogadó állott. A sváb tulajdonos abban bízva, hogy a németül olvasni nem tudók kép után jobban megtalálják a boltját, a cégére jókora kék golyóbist csináltatott. Később aztán ez lett az utca neve. Budán is, Pesten is sok szép régi utcánév őrzi a sváb telepesek emlékét. Ma csak ezek magyarra fordított változatát használjuk. Ilyenek a Sas utca (Zwei Adler Gasse), az Ötpacsirta utca (Fünflerchengasse), a Hold utca (Mondschein Gasse) Dob utca (Drei Trommel Gasse) és még sok más társuk. Szerencsére így nem estek a feledés kútjába, idézik az egykori cégérek világát. Ilyen az Aranykéz utca is.

Ugorjunk át most Pestre, ahol a Múzeumkertben éppen Einstandra készülnek a gonosz Pásztor testvérek. Ennek során elveszik szegény kis Nemecek Ernő golyóit. Nem kell rosszra gondolni, nem megcsontkításról van szó, csak a játékszereit kobozzák el. Ezek a színes agyaggolyók, amelyek legalább három, vagy négy generáció gyerekeinek voltak mindennapi társai. A mai tízévesek legfeljebb boule-t, vagyis petank-ot játszanak (ezek középkori eredetű francia férfijátékok), de leginkább guvadt szemmel nyomkodják számítógépük klaviatúrájának gombjait. Társasjáték a szabadban? Ugyan már.

Akkoriban szinte minden szünetben golyóztunk, nem is beszélve az estébe hajló délutáni csatákról.

A blikker, vagy klikker néven árusított mogyorónyi golyócskákat fazekasok gyártották. Mikor az agyag megszáradt, mázzal teli csészékben különböző színűre lötykölték, majd kiégették. Talán fél, vagy egy fillérbe került darabjuk a trafikban. Ezzel, a gyerekek számára már értéket jelentettek, nem is beszélve az üveg, vagy acél golyókról. Ez utóbbiak közül az üveg volt a ritkább, az acélgolyók autók csapágyaiból származtak, ezek is sokat értek, már fejleszre alkalmas teniszlabdát is kóstált némelyike.

Játszottunk mi lyukra, snúrra, kocccra, pöckölve, vagy sodorva, ahogy a közmegegyezés tárgyát képező szabályok engedték. A bírák maguk a játékosok voltak, így rengeteg vitára, sőt verekedésre is sor került a vélt igazság védelmében.

Amikor a gyerekek kiskamasszá értek, a golyók szerepét már a pénzérmék vették át, velük is sokféle játékot tudtunk. A leggyakoribb a snúr volt, a snóblit csak később fedezték fel.

Elmúlt ez a világ is. Molnár Ferenc regényét csak azok tudják igazán átélni, akik még játszottak a színes golyócskákkal. Igaz, gittegylet mára nagyon sok alakult, csak soknak Bt, KFT, vagy KHT, azaz Közhasznú Társaság lett a neve. Annyi bennük a közhaszon, mint amennyi a gitt rágásában volt.

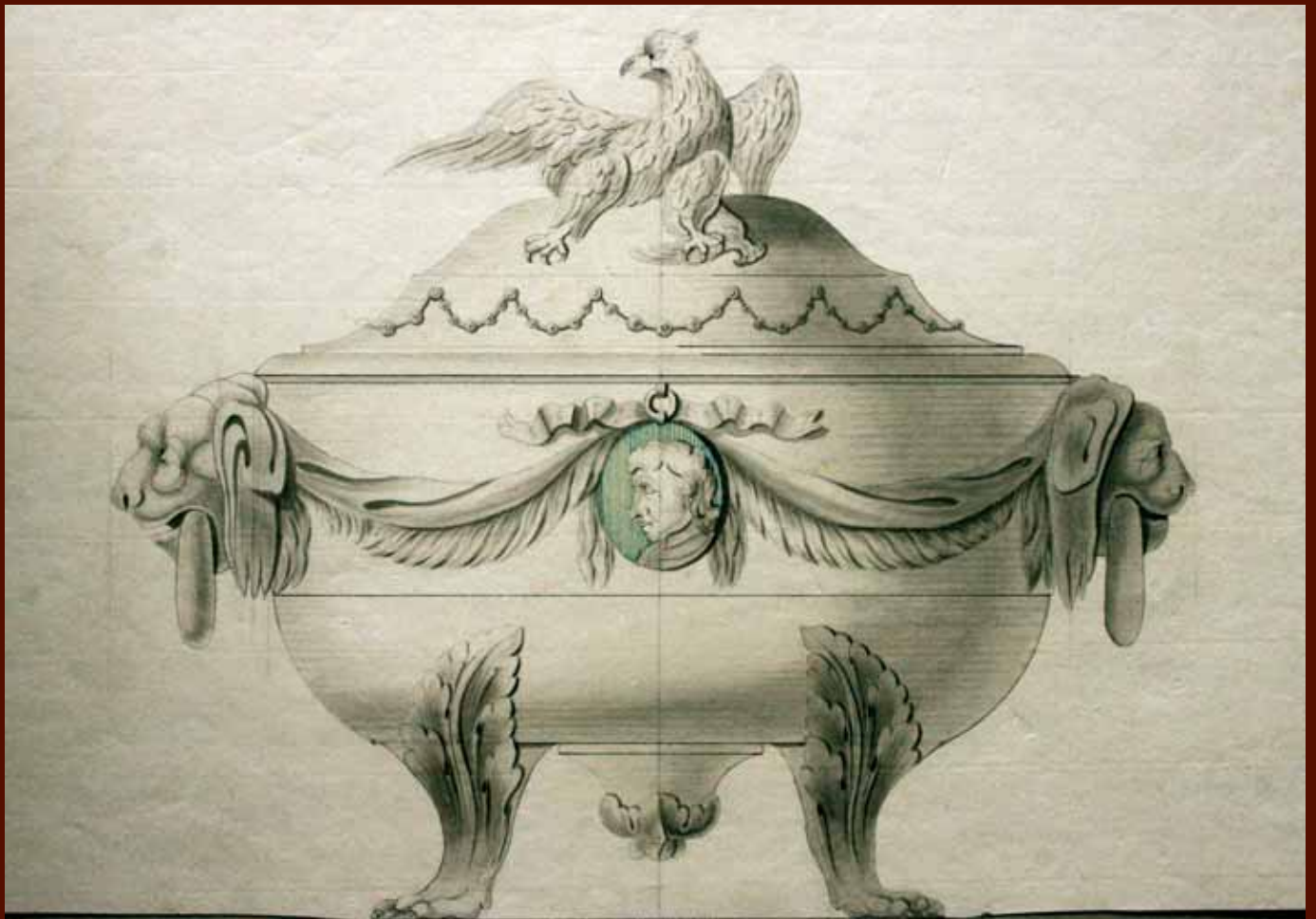
Na jó, a világ változik, úriabban: tempora mutantur. Nem változik azonban az aranygolyó, melynek titkát most közzé teszem:

Végy egy lehetőleg fehér, de ha nincs más, kockás konyharuhát, és egyik oldalát kend be vastagon zsírral. Süss kilenc sós palacsintát (lehet sörös is) és helyezd el úgy a kendőn három sorban, hogy széleik fedjék egymást. Süss hozzájuk kilenc tojásból híg rántottát, és kend a tésztára. Vágj apróra egy csokor (9 szál) újhagymát szárazul, és hintsd a rántottára. Párolj apróra vágott gombát, majd rakjad a hagymára, borsozd, sózd, esetleg paprikázd. A kendővel tekerd össze a tésztát, mint a rétest, két végét hajtsad befelé, és kössed össze a kendő sarkait. Az így készült batyut úgy lógasd rotyogó vízbe, hogy egy főzőkanalat dugsz át a csomók alatt, majd a fazék szélére támasztod. Elméletileg akkor kész, ha a víz ismét bugyogni kezd, és kilenc percig főzi a bugyrot. Ezek után lecsepegtetve, kioldjuk a csomót és a kendőből tálra borítjuk az aranyszínű gombócot. Tálalás előtt reszelt sajttal ajánlatos bőven meghinteni és zeller, vagy petrezselyem levéllel díszíteni. Mindez négy gyenge gyomrú magyarnak elegendő, különösen akkor, ha tejfölözve eszik (falják). Jó locsolást a kékgolyó jegyében.

Szeged-Budapest 2010. március.

Koszorúzás

A Möller István emlékévé alkalmából a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság által helyreállított Möller István sírt május 26-án a BME Építészettörténeti Tanszék nevében *dr. Mezős Tamás*, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal nevében *dr. Fejérdy Tamás*, az ICOMOS MNB nevében Nagy Gergely koszorúztatta meg. A megemlékezésen a Kegyeleti Bizottság koszorúját *Kaszáné Szendrei Júlia* és *Heteyné Perjesi Anikó* helyezte el.

Rajz a Müntzberger-gyűjteményből

A füleki vár

Fotó: Civertan Bt.